

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

2 • 2010

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund for
Sønderjylland

Pris for medlemskab
295 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

Kristi Legemsprocessionen i Haderslev 43
Søndag den 10. juni 1928 blev indbyggerne vidner til et sælsomt skue, da en procession bevægede sig fra den katolske Sankt Marie Kirke og rundt om byens gamle bykerne. Fhv. seniorforsker, dr.hist.eccl. Helge Clausen, fortæller om Kristi Legemsprocessionen i Haderslev.

Er det en holstensk lade? Om lader og ladekulturer i det gamle Sønderjylland 53
Begrebet holstensk lade bliver anvendt flere steder i Sønderjylland om lader, som afviger fra vores normale opfattelse af en lade. Men hvad er egentlig en holstensk lade. Overinspektør Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot, trækker her forskellene frem på de forskellige typer af lader.

Fra Genforeningshave til skøjtebane 57
Gennem det sidste år har Aabenraa Kommune arbejdet med planer for en permanent placering af en skøjtebane i Genforeningshaven mellem H.P. Hanssens Gade og Madevej i Aabenraa. Men hvad er egentlig historien bag haven og mindesmærket i haven? Museumsinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland - ISL, har set nærmere på historien.

Grænselandskronik 64
Der var flere markante resultater ved regions- og kommunevalget den 17. november 2009. H.E. Sørensen giver et overblik over valgresultaterne samt større og mindre begivenheder i Grænselandet.

Bognyt 74

Det sker - i Museum Sønderjylland 76

Bagsiden om forsiden 80
Indtil 1907 fandtes der ikke nogen selvstændig katolsk kirke i Nordslesvig. Overinspektør Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland - Arkæologi fortæller, historien om etableringen af de katolske menigheder i det tyvende århundrede.

Forsidebilledet:
Ansgar Kirke i Aabenraa opført 1937.

Foto: Svend Aage Faaborg. Museum Sønderjylland - ISL.

Kristi Legemsprocessionen i Haderslev. Da Den katolske Kirke efter 400 år igen kunne vise flaget

Af Helge Clausen

I 1908 fik Haderslev en katolsk kirke. Det meste af kirkelivet foregår i kirken. En undtagelse er dog Kristi Legemsprocession, der afholdes udendørs. Fhv. seniorforsker, dr.hist.eccl. Helge Clausen, der netop har skrevet en bog om kirken, fortæller her om Kristi Legemsprocessionen i Haderslev.

SØNDAG DEN 10. JUNI 1928 blev Haderslevs indbyggere vidner til et sælsomt skue: En procession bevægede sig fra den katolske Sankt Marie Kirke ad Nørregade til Torvet og til-

bage via Apotekergade og Bispegade, dvs. rundt om den gamle bykerne med Vor Frue Kirke. Noget sådant havde ikke fundet sted siden reformationen i 1520'erne.

Hvad var det, der foregik? At de lokale ikke rigtigt vidste, hvad det drejede sig om, fremgår af en bemærkning, som en katolsk deltager overhørte. Processionen havde netop passeret to damer på en bænk, og den ene sagde til den anden: "Jeg tror, at katolikkerne har haft en stor begravelse i dag!"

Kristi Legemsprocessionen i 1926.

Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

Den historiske baggrund

Der var dog ikke tale om en begravelse, men om en procession, som man ellers kun kan opleve i lande med mange katolikker. Traditionen stammer fra begyndelsen af 1200-tallet i det nuværende Belgien, hvor der blandt fromme kvinder opstod en ny andagt til Alterets Sakramente, dvs. nadverbrødet, som præsten har udtalt indstiftelsesordene ("Dette er mit Legeme ...") over i messen. Det IV. Laterankoncil havde i 1225 formuleret læren om transsubstantiationen som forpligtende for alle kristne. Denne lære går ud på, at når præsten i messen har udtalt indstiftelsesordene over brød og vin, sker der en forvandling af disses substans, mens deres ydre fremtræden (farve, lugt, smag mv.) bevares. Forvandlingen er total og uigenkaldelig og består derfor også efter messen. Nadverbrød, som er blevet tilovers efter altergangen (kommunionen), opbevares i et aflåst skab (tabernaklet) i kirken og anvendes ved kommunion uden for messen, f.eks. til syge og til tilbedelse.

Pave Urban IV bestemte i 1264, at der skulle fejres en fest for Alterets Sakramente i hele Kirken. Denne *Kristi Legemsfest* skulle fejres på torsdagen efter Den hellige Treenigheds fest (Trinitatis). Valget af en torsdag skulle minde om den ugedag, hvor den sidste nadver blev afholdt, nemlig skærtorsdag. Her indstiftede Jesus Kristus ifølge katolsk opfattelse Alterets Sakramente, som er ét af Den katolske Kirkes syv sakramenter. Festens navn har ændret sig gennem tiderne. På tysk kaldes den *Fronleichnam* (Herrens levende legeme), på engelsk *Corpus Christi*, som er en kort version af navnet *Festum sanctissimi Corporis*

Christi (Festen for Kristi helligste Legeme) fra 1570. Efter II. Vatikankoncils liturgireformer blev navnet i 1970 på dansk ændret til *Kristi Legems og Blods Fest*.

Snart fik festen sin egen liturgi (messe og tidebøn), som middelalderens største teolog, Thomas Aquinas (ca. 1225-1274), bidrog til. På pavens opfordring skrev han nogle hymner, der stadigvæk anvendes, f.eks. *Lauda Sion, Salvatorem*, som i gendigtet og forkortet form findes som nr. 458 (*Zion, pris din saliggørere*) i 'Den danske salmebog'.

Ved Skt. Gereon Kirken i Køln gik man ved festen i procession i gaderne omkring kirken med Alterets Sakramente. Herfra udbredte denne skik sig og blev hurtigt et folkeligt anliggende, som mange lægfolk deltog i. I processionerne deltog alt, hvad der kunne tjene til at ære Alterets Sakramente. Det konsekreerede nadverbrød blev båret af en præst i en monstrans, som er en slags 'fremviser', hvor hostien er anbragt mellem to lag glas, så den kan ses fra begge sider. 'Hostier' er den katolske betegnelse for de små runde skiver af usyret brød, som anvendes ved nadveren. I Folkekirken taler man om 'oblater'.

Præsten bar monstransen under en baldakin, båret af fire mænd. I processionen deltog også sangkor, orkester, ministranter, røgelsesbærere, lysbærere, fanebærere fra religiøse sammenslutninger, gilder og broderskaber samt mange gejstlige, munke og nonner. Lægfolk sluttede sig også gerne til processionen, som således kunne omfatte flere hundrede, ja tusinde mennesker. Små piger strøede blomster for at ære den himmelske konges triumftog. Formålet med at afholde

Kristi Legemsprocessionen har været at forbinde tro med handling, idet katolikker ikke nøjes med at have en tro på noget overnaturligt, men også gerne vil forbinde den med konkret

handling i hverdagen. Dybere set kan processionen sammenlignes med, da jøderne bar Pagtens Ark i procession på vej mod det forjættede land. Især efter reformationstidens religions-

Maria-kapellet, indrettet i det tidligere dåbskappel ved siden af våbenhuset.

spaltning har Kristi Legemsprocessionen været en katolsk bekendelses-handling.

Hvis det af praktiske årsager kan lade sig gøre, vil der på processionsvejen være oprettet indtil fire midlertidige altre, hvor man gør holdt, og monstransen anbringes på alteret. De fire altre skal symbolisere de fire verdenshjørner, som det kristne budskab skal nå ud til. Ved hvert alter læses et stykke fra Bibelen, efterfulgt af en kort prædiken, og der synges en hymne til ære for Alterets Sakramente, hvorpå præsten løfter monstransen op, gør et stort korstegn med den og således velsigner processionsdeltagerne. Processionen kan afholdes inde i selve kirken, hvis der er risiko for f.eks. dårligt vejr eller fjendtlighed fra ikke-katolikker.

Den katolske Kirke i Haderslev i nyere tid

Sankt Marie Kirke i Haderslev blev indviet den 11. oktober 1908. I mit jubilæumsskrift 'Sankt Marie Kirke i Haderslev 1908 - 2008' er hele Haderslevs katolske kirkehistorie skildret, med særlig vægt på de seneste 100 år.

Menigheden bestod i 1908 af ca. 120 tysktalende militærpersoner og

embedsmænd fra Haderslev samt ca. 350 indvandrede polske arbejdere fra landet. I 1916 var disse tal steget til hhv. 250 og ca. 1.000. I begyndelsen var der kun få dansktalende katolikker. Det katolske sogn omfattede hele det nuværende Sønderjylland, idet den nærmeste katolske kirke lå i Flensborg (og Kolding i Danmark). En ung kapellan fra Flensborg, Josef Hellmann, overtog i 1900 ansvaret for de katolikker, der boede nord for Flensborg. Han flyttede i 1907 til Haderslev og kastede sig med utrolig energi ud i byggeri af kirke og præstegård.

Efter at kirken og præstegården var taget i brug, fortsatte Hellmann arbejdet med at vænne katolikkerne til et regelmæssigt gudstjenesteliv, centreret om sognekirken. Efter Genforeningen vendte Hellmann tilbage til Flensborg. Han blev erstattet af den initiativrige og dynamiske pastor Wolff, som stammede fra Holland.

Kristi Legemsprocessionens genindførelse i Haderslev

I denne artikel vil der blive fokuseret på indførelsen og genoptagelsen af Kristi Legemsprocessionen, som ikke havde kunnet afholdes i Haderslev si-

Foto: Katolsk Ungdom.

Sankt Marie Kirke i Haderslev set fra vest i 1908.

den reformationen. Som nævnt ovenfor afholdes processionen normalt udendørs, men i 1922, da man for første gang i nyere tid tog denne skik op, vovede man sig endnu ikke ud i byens gader, men afholdt procession i det katolske børnehjems have, ca. en km øst for kirken. Det berettes, at der var ret stor deltagelse. De lokale aviser må have anset processionen for et internt katolsk anliggende, idet ingen af dem omtalte den.

Året efter blev det samme arrangement afholdt, men nu gik man fra katolsk side lidt mere ud i offentligheden med, hvad der skulle ske. I disse år var det et særsyn, at de katolske gudstjenester var taget med i aviserens prædikantlister, men i 1923 var der dagen inden Kristi Legemsfest en ret udførlig annoncering i prædikantlisten i 'Sønderjysk Dagblad':

Katolsk Kirke. Form. Kl. 9.30 Højmesse med Prædiken og sakramental Velsignelse. Fælles Altergang. Kl. 11 Kristi Legems Procession. Kl. 2.30 Fælles Spadseretur.

Der var således indlagt et socialt element i arrangementet. Det berettes fra katolsk side, at udenbys katolikker dette år var særlig talrigt til stede. Til trods for den åbne annoncering bragte ingen af de lokale aviser referater bagefter.

I 1924 blev den gradvise opbygning af menighedens bevidsthed om og deltagelse i Kristi Legemsfesten fortsat. Nu var der etableret to altre i børnehjemmets have. Det berettes i det katolske ugeblad, at der var stadigt flere deltagere, men der var heller ikke dette år referater i de lokale aviser. Det samme var tilfældet i 1925.

Kristi Legemsfesten og Ansgarfesten i 1926

Den 6. juni 1926 blev Kristi Legemsfesten i Haderslev fejret med fuld musik. Man havde gradvis bygget op til at have en udendørs procession, fuldt synlig for alle og ikke kun i børnehjemmets have. At 1926 også var 1100-året for Ansgars ankomst til det sydlige Danmark, satte yderligere denne katolske fest ind i en relevant historisk ramme. Jubilæet blev fejret i hele landet, men fra katolsk side havde man en anden dagsorden, end man havde i det officielle Danmark. Ansgars katolske baggrund som munk og udsendt missionær og linjerne fra hans missionsvirksomhed til samtidens katolske genopbygning blev kraftigt fremhævet.

Fra katolsk side havde man sørget for en detaljeret annoncering af festdagens program både i 'Haderslev Stiftstidende' og 'Sønderjysk Dagblad':

Katholsk Kirke

St. Ansgar-Jubilæum og Kristi Legems-Fest.

Kl. 5 Messe og Altergang.

Kl. 7 Fromesse og Altergang.

Kl. 9.45 Levit-Højmesse. Prædiken (dansk) af Pastor, Baron v. Poquet, Odense.

Kl. c. 11 Festtoget med Procession.

Kl. c. 12 Festtale (tysk) af Redaktør, Pastor H. Heimannz, Düsseldorf.

Pastor Berthelsens 'Ansgarsang'. Sakramental Velsignelse.

Kl. c. 1 Andagt med 'Te Deum' i Kirken.

Kl. c. 4 Skovtur under Ledelse af Monsignore Olrik.

En levit-højmesse er en højtidelig messe under medvirken af præst, dia-

kon og subdiakon (som alle normalt er præster). Pastor Rainer von Poquet (1885-1963) var præst i redemptoristernes orden. Han virkede på Fyn og Sjælland.

Referatet i det katolske ugeblad fortalte begejstret, at 3-400 deltog i processionen, som efter højmessens i Sankt Marie Kirke gik ad Mariegade og Aastrupvej til børnehjemmet: Først kom tre ministranter med krucifikset, derefter drengene, kvinderne, Sankt Hedvig Søstrene, musik-

korpsset og små piger, som strøede blomster. Derefter fulgte årets førstekommunikanter, ministranter med røgelseskar, baldakinen, under hvilken en præst bar monstransen med Sakramentet, fakkelbærere og til sidst alle øvrige voksne. Musikkorpsset var blevet oprettet i 1925 af pastor Wolff, som selv øvede med det og dirigerede det. Optoget vakte stor opsigt, hvilket også kan ses på fotoet, hvor folk er standset op for at se processionen.

At processionen kom forbi Aastrup-

Foto: Privat.

*Pastor Zalewski
med monstransen i
Haderslev.*

vej 26, hvor Haderslevs folkekirkelige biskop Ammundsen boede, har nok på den tid øget den katolske selvbevidsthed en del.

I børnehjemmets have var ét af al-trene rejst under et århundredgam-melt træ, og herfra blev den sakra-mentale velsignelse givet. Én af de in-viterede præster - en pastor Heimanns fra Düsseldorf - holdt en tale om Skt. Ansgar; her ville en præst fra Dan-mark nok have været mere passende, men på den anden side var en be-tragtelig del af den katolske menig-hed tysksindet.

Derefter blev der sunget en sang, forfattet til ære for Ansgar af den pro-tes-tantiske sognepræst C.C. Berthel-sen fra den nærliggende Sdr. Starup Kirke, som regnes for den ældste i Sønderjylland, opført før 1100. Dette kan ses som en økumenisk imøde-kommenhed fra katolsk side, længe før det blev udbredt at være økume-nisk. Carl Casadaban Berthelsen (1868-1935) var sognepræst i Sdr. Starup fra 1920 til 1928. Han havde en spanskfødt mor og en dansk far og havde bl.a. studeret i Italien, hvilket kan forklare hans interesse for Den katolske Kirke. Han har udgivet 'San-ge og Fortællinger' i 1927. Heri er af-trykt hans Ansgarsang (side 169-170), som er på seks vers.

Processionen gik så tilbage til kir-ken, hvor højtideligheden sluttede med *Te Deum*, dvs. den gamle latin-ske hymne fra 5. århundrede til Guds ære, som indledes med ordene *Te Deum laudamus* (Dig, Gud, lovpriser vi). Den er blevet fordansket af Grundtvig og findes i Folkekirkens salmebog.

Referenten i det katolske ugeblad var sikker på, at dagen havde været

en stor oplevelse for alle, som deltog. Man havde anstrengt sig for at forbe-rede et alsidigt program, som ikke kun skulle bestå af dagens liturgi, men også indeholde mere folkelige og sociale elementer. Derfor var der indlagt en afsluttende skovtur, som blev ledet af sognepræsten fra den ka-tolske Sankt Michaels Kirke i Kolding, pastor Jakob Olrik. Han var indfødt dansker og en farverig person, som sikkert har kunnet gøre skovturen til en oplevelse for alle deltagerne.

I modsætning til de foregående år bragte flere af de lokale aviser ret ud-førlige referater af begivenheden. 'Modersmaalet' skrev dagen efter bl.a.:

"De sønderjyske Katolikker havde i Gaar en stor Fest her i Byen. Det var Mindefest for Ansgar, Kristi Legemsfest og Kommunion ... Den sjældne Proces-sion vakte Opsigt, overalt hvor den kom frem. Kordrengene i rød-hvide Kjortler og med sølvklingende Klokker, med Røgelseskar og Kærter, Smaa-pigerne i de hvide Kjoler med Brudesløv, der strøede Blomster paa Prælaternes Vej. Bannerbærerne, Musikken og endelig Monsignore Olrik, Pastor, Baron v. Poquet og Pastor Heimann, alle i gyl-denstikken Silkebrokade under en guld-gul Baldakin, baaren af 4 Mænd, det var alt sammen egnet til at vække Op-sigt her, hvor katolske Processioner ikke er en dagligdags Begivenhed".

Også 'Haderslev Stiftstidende', 'Søn-derjysk Dagblad' og 'Haderslev Amts Socialdemokrat' bragte referater, som alle var holdt i en positiv og upole-misk tone. De mente dog, at der var tale om en katolsk Ansgarfest (hvad det også var), og at processionen vak-te stor og berettiget opmærksomhed i

byen. Interessant nok bragte 'Haderslev Stiftstidende' samme dag som referatet et større indlæg på forsiden, under overskriften 'Pavekirken og Norden'. Det var skrevet af forstander A. Hansen, som refererede planer om at gøre Norden katolsk. Indlægget kan tænkes at være offentliggjort for at 'vaccinere' avisens læsere mod den nye, katolske synlighed. Det afstedkom dog ingen debat.

1927 og 1928

Kristi Legemsfesten i Haderslev i 1927 blev gennemført som året før, blot med endnu mere udsmykning, flere faner og bannere. Katolikkerne af polsk afstamning havde den glæde, at en legationssekretær fra det polske Gesandtskab i København var kommet til stede i anledning af festen. Han var med til at bære baldakinen og var til rådighed bagefter for samtaler med polakkerne. Dette islæt tyder på, at pastor Wolff ikke ensidigt tilgodeså de tysktalende katolikker. I 1927 blev der ikke bragt meddelelse i aviserne om programmet for dagen, og kun 'Haderslev Stiftstidende' bragte dagen efter denne notits:

"Den herværende katolske Menighed fejrede i Gaar Kristi Legems-festen ved et smukt Processionsoptog. Efter Høj-messen i Mariekirken ved Pastor Wolff og dansk Prædiken ved Pastor Cybes, Aabenraa, drog Toget ad Aastrupvej ud til Børnehjemmet og ned ad Lindedal tilbage til Kirken".

Kristi Legemsfesten tog i 1928 en ny drejning - bogstaveligt talt. I stedet for - som i de to forudgående år - at gå fra kirken til børnehjemmet og tilbage var processionsruten nu lagt fra kirken ad Nørregade til Torvet og til-

bage via Apotekergade og Bispegade. Det vil sige, at processionen ikke nøjedes med at blive afholdt i udkanten af byen, men at ruten omsluttede den gamle bykerne, herunder Vor Frue Kirke. Nu var man øjensynligt klar til 'at vise flaget' for Haderslevs indbyggere, og Kristi Legemsprocessionen med de 3-400 deltagere har sikkert vakt opsigt. Processionsruten gennem den indre by blev benyttet en hel del år fremover, i det mindste til midten af 1930'erne, da det på grund af den politiske situation blev problematisk med offentlige marcher og lignende.

Dette nye tiltag kunne opfattes som en katolsk provokation. Der blev holdt øje med katolikkerne, og der blev råbt vagt i gevær, hvis man fra ikke-katolsk side vurderede, at deres aktiviteter var grænseoverskridende. Det skete f.eks. i 1926, da sognepræsten i Haderslev, pastor Wolff, var én af initiativtagerne bag oprettelsen af Sankt Hedvigs Klinik i Aabenraa. På grund af dette blev han i avisen skældt ud for at have forrykket den kirkelige balance i Aabenraa.

Dog var der efter processionen i 1928 ingen særlige reaktioner i de lokale aviser de følgende dage. Faktisk bragte kun 'Modersmaalet' et kort referat dagen efter:

"Katolikkerne fejrede i Gaar deres aarlige store Festdag paa vanlig Maade med en stor og smuk Procession gennem Byen, hvor den brogede Kirkeprocession med Musikken i Spidsen vakte Opsigt."

Den senere udvikling

Som nævnt blev det problematisk at afholde udendørs demonstrationer, marcher og processionser i 1930'erne.

Foto: Katolsk Historisk Arkiv.

Billede fra trosbekendelsesfest i 1940.

Derfor blev Kristi Legemsprocessionerne i Haderslev afholdt som mere interne begivenheder, dvs. i børnehjemmets have, i kirken eller i præstegårdens have. Under Anden Verdenskrig var mulighederne endnu mere begrænsede, og fra katolsk side holdt man en lav profil for ikke at henlede besættelsesmagtens opmærksomhed på de relativt mange polskfødte katolikker.

Efter krigen kunne de udendørs processioner genoptages, men kilderne til, hvordan de blev gennemført i Haderslev, er meget sparsomme. Skiftende præsters holdninger kom til at præge omfanget af processionerne. I 1960'erne ophørte de udendørs processioner mange steder i Danmark, men de har i de senere år fået en vis renæssance, også i Haderslev, hvor man ganske vist nøjes

med at gå fra kirken og om i præstegårdens have.

Afslutning

Fejringen af Kristi Legemsfesten er både i sin oprindelse og i sin historiske udvikling en udpræget romersk-katolsk foreteelse. Ingen andre kristne trossamfund højtideligholder denne liturgiske dag, måske med undtagelse af små, katoliserende bevægelser, som så gør det på deres egne præmisser. De ydre former af den liturgiske fejring (processionen) er synlige for offentligheden og er en manifestation af et særdeles centralt aspekt af den katolske teologi, nemlig nadverlæren.

I andre lande, hvor de religiøse fronter har været skarpere trukket op end herhjemme (f.eks. i Nordirland og tidligere i Tyskland og Holland),

har der været eksempler på voldelige konfrontationer mellem katolikker og ikke-katolikker, som har set Kristi Legemsprocessionen som en provokation. Noget sådant har ikke fundet sted herhjemme, hvor de ikke-katolske danskere højst har reageret med hovedrysten, latterliggørelse og - især tidligere - polemiske indlæg i blade og tidsskrifter.

Fra katolsk side er man efter religionsfriheden i 1849 gået forsigtigt frem. På den ene side har man ikke været i tvivl om, at man havde ret til at udfolde sine religiøse skikke inden for lovens begrænsninger, men på den anden side har man ikke villet provokere nogen unødigt. Naturligvis har man gerne villet 'vise flaget' for den ikke-katolske danskhed for om muligt at skabe eftertanke og selvransagelse. Der er i tidens løb mange eksempler på, at ikke-katolikker har overværet katolsk liturgi og ad den vej er blevet interesseret i at undersøge, hvorfor katolikkerne gør sådan. Nogle af dem er endt med selv at blive katolikker. Det mest kendte eksempel på, at en ikke-katolik er blevet overbevist om Den katolske Kirkes sandhed med hensyn til nadverforståelsen, er den danske anatom og geolog Niels Steensen (1638-1686), som overværede Kristi Legemsproces-

sionen i Livorno 1666.

For katolikkerne er den primære begrundelse for at fejre Kristi Legemsfesten og afholde en procession dog at udtrykke deres tro i en aktiv, liturgisk sammenhæng og ikke at vinde nye tilhængere.

Tak til Historisk Arkiv for Haderslev Kommune for tilladelse til at gengive fotoet fra processionen i 1926. Det blev bragt på forsiden af 'Haderslev Kalenderen 2008' i anledning af Sankt Marie Kirkes 100-års jubilæum. Pastor Jan Zalewski takkes også for tilladelse til at anvende billedet af ham, hvor han bærer monstransen. ■

Kilder

Haderslebener Zeitung 1922-1928

Haderslev Amts Socialdemokrat 1922-1928

Haderslev Amtstidende 1923-1928

Haderslev Dagblad 1922-1923

Haderslev Stiftstidende (Danskeren) 1923-1928

Modersmaalet 1922-1928.

Nordisk Ugeblad for katolske Kristne 1922-1928

Sønderjysk Dagblad 1922-1928

Litteratur

Clausen, Helge: *Sankt Marie Kirke i*

Haderslev 1908 - 2008. Jubilæumsskrift. København 2008.

Er det en holstensk lade?

Om lader og ladekulturer i det gamle Sønderjylland

Af Peter Dragsbo

Hvad er en holstensk lade og en lade i det hele taget? Overinspektør Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland, trækker her forskellene frem på de forskellige typer af lader.

HVAD ER EN LADE? For en almindelig dansker med kendskab til gamle dages landbrug vil svaret lyde: Meget enkelt, det er en bygning, hvor kornet opbevares, til det skal tærskes, og høet, til det skal bruges. Ser vi tilbage i den sønderjyske historie, finder man dog hurtigt ud af, at svaret ikke er så enkelt endda - også selv om vi ser bort fra, at 'lade' i det østlige Sønderjylland også kan betyde stald, som i den alsiske 'svinlai'.

Hjælme og tretavlslder

Allerførst er det slet ikke en selvfølge, at der hørte en lade til en gård. Går vi tilbage til jernalder og vikingetid, tyder meget f.eks. på, at man i udstrakt grad brugte forskellige forme for hæs og staklader. Op gennem middelalderen og frem til nyere tid fortsatte denne tradition for hæs og 'lette' lader i dele af Nordeuropa, især Nederlandene og Nordtyskland. I Nederlandene udvikledes den såkaldte hejsehjælm, hvor taget over korn- og høstakken hejses op og ned i takt med stakkens størrelse, men samme princip kendes over store dele af Europa. Til familien af lette lader hørte også de bræddebeklædte lader, som før i tiden fandtes over store dele af Nordtyskland og

Slesvig-Holsten. I Nordfrisland var det ofte højremslader, hvor der var slået brædder vandret uden på vægstolperne. Og på Als, Sundeved og Angel fandtes den såkaldte 'hjælm', en lade med høje vægstolper, udvendigt beklædt med lodrette planker. De alsiske hjælme, hvoraf mange stammede fra 15-1600-tallet, er nu næsten forsvundet - en fra Stevning står i dag på Frilandsmuseet i København, en anden er endnu bevaret ved Asserballes præstegård. Til gengæld ses endnu på Als mange af de særlige tre tavl høje lader, f.eks. i Bro ved Augustenborg eller på 'Jollmands gård' i Holm. Tretavlslderne er muligvis en videreførelse af hjælm-traditionen - men forbilledet kan også være hentet fra det holstenske bindingsværk.

De lette lader er af husforskeren Bjarne Stoklund blevet knyttet sammen med de europæiske kvægbrugsegne, hvor man lagde mere vægt på kvæget end kornet. Og sandt nok var de samme egne da også præget af forskellige former for gårde, hvor beboelse og kvæg var samlet i samme bygning, hvad enten der var tale om de nordtyske Hallenhäuser (tidligere kaldt saksiske gårde) eller 'de slesvigske gårde' med stald og beboelse i samme hovedlængde. Over for disse egne står så iflg. Stoklund de typiske agerbrugsegne, hvor man allerede fra middelalderen har haft egentlige lader i selvstændige længer, bl.a. Østdanmark og Midtengland. Den dan-

ske firelængede gård, der fandt sin form i løbet af senmiddelalderen, havde da også som princip en 'ligestilling' af gårdens funktioner: Stalde, lo og lade i hver deres bygninger, lige langt fra stuehuset. De firelængede gårde kom i Sønderjylland også til at beherske de østlige egne ned til omkring Aabenraa. De kendte bullader på Haderslevvegnen er derfor helt almindelige danske lader, bare bygget i bindingsværk med udfyldning af bulle (egeplanker) i stedet for lerklining.

Endnu en finesse skal lige nævnes i denne sammenhæng. Over for det gamle danske princip med korn på 'gulvene' i laden stod nemlig det nordtysk-holstenske princip, at alt indhøstet korn blev anbragt på 'stængerne', dvs. loftet over stalden, indtil

det blev bragt ned til tærskning i midtloen. Denne måde bredte sig i slutningen af 1800-tallet op igennem Sydslesvig og Angel til Als og Sundevad (samt de tyske domænegårde), hvor kornet nu skulle "op 'å æ stænge'". Det blev baggrunden for de enorme trempellader (med høj overetage), som prægede disse egne mellem 1890 og 1920. I krigene 1848 og 1864 nød de danske soldater da også godt af den danske ladekultur, hvor de i talrige tilfælde blev lunt indkvarteret i hø og halm på gulvene i laderne. Havde de kæmpet i Holsten, havde de skullet op på loftet. At soldaterne i 1864 så havde problemer med forlader eller baglader er en helt anden historie, som ikke kommer dette tema ved ...

Til højre ses en ægte hjælm, mens de øvrige lader er tre tavl høje og i slægt med hjælmene.

Akvarel af Jens Raben. Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot.

Foto: Museum Sønderjylland - ISL.

Det nordtyske Hallenhaus. Gård i Jevenstedt lige syd for Rendsborg med den centrale port i midten. Billedet er taget af Claus Eskildsen og tidligere anvendt i Dansk Grænselære.

Agerumslader og tværporte

Laderne i de almindelige kongerigske bondegårde var i gamle dage opdelt i gulve: ruggulvet, hvedegulvet og korn-gulvet, hvor kornet lå parat til at blive tærsket i loen. Men ordet Gulf kendes også fra de store hollandske og østfrisiske gårde med deres enorme lader. I de danske gårde hældte man ved høsten traditionelt korn og hø ind ad luger og døre. På herregårdene havde man derimod allerede siden 14-1500-tallet indført store lader, hvor man kunne køre ind ad porte. De danske herregårdslader var alle såkaldte 'agerumslader', hvor køreloerne ligger i siderne af bygningen, mens korn og hø sættes op i midterskibet. Men princippet med agerumslader kendes allerede fra den tidlige middelalders kloster- og kirkelader i England og Frankrig.

Med en ny velstand for bønderne efter landboreformerne begyndte også de almindelige bønder at ville have kørelader. Den første agerumslade på en almindelig gård skal have været bygget på en gård ved Lemvig i 1793, men i løbet af 1800-tallet bredte agerumsladerne sig til hele Nørrejylland og Fyn. Deroverfor står Sjælland, Nordslesvig og Nordfrisland, hvor tværloerne blev det almindelige - altså lader med flere porte i langsiden. Hvorfor det blev sådan, er svært at svare på, men jyderne grinede i hvert fald af sjællænderne, der 'kørte på tværs'. Muligvis havde det noget med mængden af arbejdskraft at gøre. Med agerumslader kan man nemt køre ind med en vogn og ud af den modsatte gavl, men med tværloer kan man have flere vogne i gang samtidig.

Hvad er en holstensk lade?

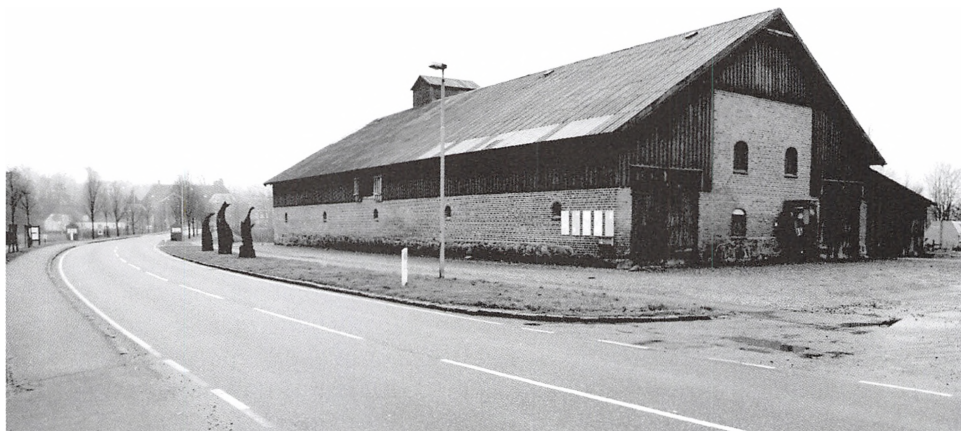
Ved siden af agerumsladerne, der blev ved at være det mest almindelige på de danske og sønderjyske herregårde, fik man imidlertid også nogle steder 'holstenske lader'. Princippet i en ægte holstensk lade var hentet fra de almindelige nordtyske Hallenhäuser, hvor man kørte ind ad en port midt i gavlen, og hvor man derfor havde kørelo i midten og ladegulve i sideskibene. Baggrunden var den almindelige beundring for det fremskredne holstenske landbrug med kobbelbrug, sædskifte og mejeridrift, som i 1700-tallet herskede i hele det danske rige. Derfor ser man holstenske lader med port midt i gavlen overalt i Danmark, og på Tåsinge prøvede ejeren af Valdemar Slot endda at bygge nogle bondegårde efter 'holstensk' princip.

I Sønderjylland er der meget få ægte holstenske lader, mest ved præstegårdene på Als som f.eks. Lysabild og Ulkebøl. Men begrebet holstensk lade bliver undertiden helt fejlagtigt

brugt om andre store lader. Den berømte 1500-tals lade på Solvig øst for Tønder, Danmarks ældste i brug værende landbrugsbygning, er f.eks. en klassisk agerumslade lige som de store bindingsværkslader i Østjylland og på Fyn. Heller ikke de store 1700-tals lader på Gram gods eller Augustenborg ladegård er holstenske, for også de har helt klart sideporte og ikke midterporte. Endnu mere forkert er betegnelsen 'holstensk' dog om den pragtfulde store lade fra omkring 1750 på Grøngård ved Burkal. Den har nemlig, som det er det mest almindelige på de store marskgårde, tværporte. Og endnu mindre holstensk er den såkaldte 'holstenske lade' ved Sandbjerg Slot, som er en kombination af vognport og hjælm. Desuden er den bygget sent i 1800-tallet. Der er meget i den sønderjyske kultur og byggeskik, som kommer fra eller er i familie med det holstenske. Derfor behøver vi ikke at gøre laderne 'holstenske', når de i virkeligheden mest er danske (eller europæiske). ■

Den såkaldte 'holstenske lade' i Gram, hvor det tydeligt fremgår, at den har to porte, en i hver sin side af gavlen.

Foto: Martin Abrahamson.

Fra Genforeningshave til skøjtebane

Af Kim Furdal

Gennem det sidste år har Aabenraa Kommune arbejdet med planer for en permanent placering af en skøjtebane i Genforeningshaven mellem H.P. Hanssens Gade og Madevej i Aabenraa. Kommunen har hyret konsulentfirmaet GBL gruppen for by & landskabsplanlægning aps, der har opstillet fire løsningsmodeller for en placering af en skøjtebane i Genforeningshaven. Men hvad er egentlig historien bag haven og mindesmærket? Museumsinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland - ISL, har set nærmere på historien.

Anlæg af haven

LIND TIL MIDTEN AF 1800-tallet var området øst for bybakken nede på Madsen byens erhvervsområde og baghave. Det var her i det lavtliggende og fugtige område, at byens guldgrube, værftsindustrien, lå og på sit økonomiske højdepunkt i 1860'erne beskæftigede over 200 mand.

I løbet af det følgende halve århundrede skete der en markant udvikling af området, som blev indledt, da skibsbygmester Niels Jacobsen omkring 1858 opførte to lange huse som arbejderboliger for sine skibstømrere. Siden kom gadegennembruddet 1868-70 i husrækken over for C.F. Hanssens rådhus og etableringen af Rådhusgade, der skabte en direkte forbindelse mellem på den ene side den økonomiske magt på havnen og på den anden side den politiske magt på rådhuset. Efter militæret i 1888 rykkede til Haderslev, var engområdet frit, og

omkring 1900 blev der etableret en markedsplads, der fra 1898 blev afgrænset af kredsbanegården mod øst, arbejderboligerne mod syd og fra 1904 af kredshuset mod nord. Dermed havde Aabenraa fået et nyt offentligt rum, der gjorde det muligt at flytte kreatur- og hestehandelen væk fra byens hovedstrøg og ned på den nye Markedsplads.

Ved Genforeningen i 1920 lå Markedspladsen som et lille offentligt rum øst for bybakken og med Madevej som eneste forbindelse til Nørreport. Det varede dog ikke længe, før den befolkningsmæssige og økonomiske vækst satte sine spor i området omkring Markedspladsen. I begyndelsen af 1920'erne blev Havnegade (den nuværende H.P. Hanssens Gade) anlagt fra Rådhusgade i syd til Nørreport i nord som erstatning for den bugtede Madevej, og i perioden 1927-1929 blev Kystvejen anlagt i syd, så den gennemgående trafik blev ledt øst om byens gamle hovedgade. Samtidig blev Madevej ført ud i H.P. Hanssens Gade lige nord for Genforeningshaven. Dermed havde området øst for bybakken fået en helt anderledes central placering. Havnegade var blevet byens ansigt over for de mange gennemrejsende i byen.

I løbet af 1920'erne udviklede Havnegade sig ikke blot til en almindelig gade, men en boulevard, hvor trafikanterne kunne se den ypperste arkitektur, som byen kunne byde på. Da kommunen i sommeren 1929 foreslog at opføre et grisemarked på mar-

kedspladsen langs Madevej, reagerede Turistforeningen med Jep Fink som formand voldsomt mod planerne bl.a. med følgende bemærkninger: "Over pladsforholdene på torve og gader i vor gamle, skønne by er der noget overordentlig småtskåret. Her er endelig en plads af passende dimensioner. I andre byer søger man at skaffe lys og luft, ofte ved kostbar fjernelse af gamle bygninger. Vi vil derfor endnu en gang på det mest indtrængende opfordre byens styre til at bevare denne plads for os og eftertiden". Turistforeningen fik sin vilje. Planerne om en 'grisestald' på markedspladsen blev skrottet til fordel for en mere beskedne svinesti bag den tidligere amtsbanegård. Historien vidner om, at Turistforeningen og Jep Fink havde klare tanker og ambitiøse mål for området mellem Madevej og Havnegade.

En af måderne var anlæggelse af grønne anlæg, parker og friarealer til legepladser. Tanken om offentlige parker rækker tilbage til slutningen af 1700-tallet, men først fra midten og slutningen af 1800-tallet begyndte parker og parkanlæg for alvor at vinde frem i Danmark bl.a. som grønne frirum for den stadig større gruppe af arbejdere, som ikke havde mulighed for længere ture ud i det fri. I provinsen var man tidligt på færde med anlæg og byparker for den brede befolkning som f.eks. Roskilde Folkepark (1819), Christiansgave i Hjørring (1843), Præstevangen i Hillerød (1851), Holbæk park (1898), Doktorparken i Randers (1913-1915) og Roskilde Bypark (1916). Og i København gav voldanlæggene mulighed for parkanlæg efter opgivelsen af demarkationslinjen i 1852. Det var parker

som Østre Anlæg (1872-1878), Ørstedsparken (1879) og Fælledparken (1908-1914).

I Aabenraa havde man ikke et anlæg eller en park, hvor byens borgere kunne spadsere om søndagen. Her tog man i stedet ud til bl.a. Schweitzerhalle/Folkehjem, Nymølle eller Farversmølle i byens udkant for at få en kop kaffe. Det var derfor i tråd med det moderne, at Turistforeningen i foråret 1928 foreslog byrådet, at man anlagde et anlæg ved Havnegade til en samlet værdi af 2.260 kr., hvoraf foreningen ville betale de 205 kr. Dog kunne udgifterne reduceres betydeligt, hvis man benyttede arbejdsløse til jordarbejderne. For dette beløb fik byen et "... lille Anlæg [som] vil Glæde alle Forbipasserende, og desuden frembyde et smukt Opholdssted for Børn og Gamle". Der var tale om et haveanlæg med en mindre legeplads i den nordlige del. I byrådet var stemningen positiv. Blot et halvt år efter vedtog byrådet "i princippet at lade udføre et Anlæg ved Havnegade". Der skulle dog gå tre år, inden byrådet i 1931 omsatte ord til handling, bl.a. fordi der først skulle foretages en større flytning af gas- og vandledninger i engområdet.

Mindesmærket over H.P. Hanssen

I det perspektiv var det en appelsin i turbanen, da Komitéen vedrørende et Mindesmærke for H.P. Hanssen under Statsministeriet i november 1937 kontaktede borgmester Holger Fink med en anmodning om at udpege velegnede pladser, som byen kunne stille til rådighed for et mindesmærke over H.P. Hanssen. Byens og måske Danmarks største politiske begavelse i det tyvende århundrede var død 26.

maj 1936 efter en menneskealders arbejde for 'sagen', som han selv udtrykte det, dvs. den nationale sag.

Gade- og Vejudvalget havde flere forslag, bl.a. vejkrydset mellem Sønderchaussé og Tøndervej-Kystvej, hvis Komitéen ville anvende den store sten, som var blevet fundet i forbindelse med vejudgravningen i Felsted sognekommune. Det var dog 'anlægget' og så 'Store Torv', der blev fremmet over for Komiteen, der imidlertid havde større planer end opsætning af en granitsten.

Efter aftale med billedhuggerens organisation blev der afholdt en konkurrence, hvis resultatet blev offentliggjort i begyndelsen af juni 1938. Vinderen blev Danmarks sidste nationale billedhugger Axel Poulsen (1887-1972) med granitskulpturen 'Sønnen'. Og det skete i et stærkt felt med 30 konkurrenceforslag. Foruden

Axel Poulsen blev der uddelt fire pengepræmier til bl.a. billedhugger Johannes Bjerg i samarbejde med arkitekt Steen Eiler Rasmussen; billedhugger Jens Lund, som indgik i et samarbejde med arkitekt Dan Fink, havearkitekt C.Th. Sørensen og byens hjemstavnsforfatter Marcus Lauesen.

Komitéen motiverede valget med ordene: "I forslaget til et monument for H.P. Hanssen er lagt større vægt på at fæstne billedet af hans danske sind og sønlige kamp for moderlandet end på at afbilde hans person, der ikke umiddelbart ville minde om hans gerning, selv om denne afbildning knyttedes til en bestemt situation i hans liv".

Valget lå godt i tråd med H.P. Hanssens ånd. Det var ikke ham som person, men netop 'sagen', der var det centrale og vigtige. H.P. Hanssen er kun direkte mindet med en portræt-

Genforeningshaven i Aabenraa med mindesmærket til venstre og Aabenraa Museum til højre i billedet.

Foto: Museum Sønderjylland - ISL

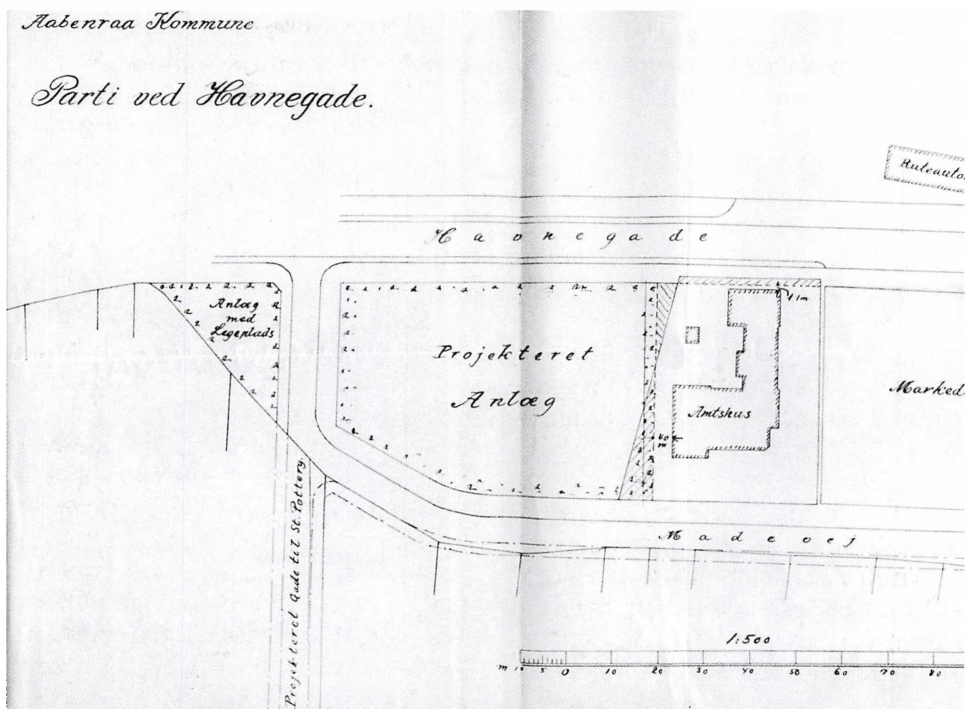
medaljon på soklen. Selve figurgruppen viser Mor Danmark og hendes søn. Det er den alvorfulde mor med den handlekraftige søn, klar til at kæmpe for den nationale sag. Det er ikke en Mor Danmark med glæde og sejrstolthed over Genforeningen, men en mor med ro og alvor, måske også med tanke på de mange sønderjyder, der mistede livet under Første Verdenskrig.

I Komitéens beskrivelse af monumentet er også angivet en tænkt placering af monumentet på det sted, hvor Museets og Kredshusets midterlinier skærer hinanden, og bag dette en halvcirkelrund beplantning for at

opnå en rolig baggrund og fastere ramme for monumentet. Komitéens valg af placering er næppe tilfældig, men udtryk for et ønske om at bringe H.P. Hanssen og den nationale sag ind i skæringspunktet mellem historien, repræsenteret ved Aabenraa Museum, og magten, symboliseret ved Kredshuset. Placeringen er altså ikke ligegyldig, men indgår som et centralt element. Aabenraa Byråd kunne da også den 8. juli 1938 med 'glæde' og enstemmigt tage Statsministeriets placering af monumentet til efterretning.

Herefter kunne Axel Poulsen gå i gang med arbejdet, som var tilende-

Plan for et anlæg mellem Havnegade (nuværende H.P. Hanssens Gade) og Madevej. Pladsen blev ledig, da man i 1928/29 flyttede Turnhalle til byens nyanlagte sportsplads ude ved Hjelmhaverne, hvilket ikke skete uden en del diskussion.

bragt i august 1942. Som følge af de særlige forhold i Sønderjylland under krigen kunne man ikke umiddelbart opsætte mindesmærket. Det er dog ikke den eneste forklaring på, at mindesmærket først blev indviet den 10. juli 1947. Faktisk vakte det i Aabenraa Byråd en del undren, at der ikke skete noget i sagen efter befrielsen, og den 17. april 1946 spurgte byrådet høfligt Statsministeriet, hvorvidt der var truffet en afgørelse om tidspunktet for afsløring af mindesmærket. Der foreligger ikke noget svar i byrådets arkiv, men der ligger en kopi af en følgeskrivelse, dateret den 2. juli 1946, fra borgmester Georg Buchreitz til amtmand Refslund Thomsen med følgende ordlyd: "Hermed de ønskede - ikke meget talende akter til lån - Kunne der gøres noget for at ombestemme Ministeriet, var jeg gerne medvirkende, men det er der vel ikke". Meget tyder altså på, at Statsministeriet med statsminister Knud Kristensen i spidsen ikke ønskede at opsætte mindesmærket over H.P. Hanssen på dette tidspunkt. Statsministeriet svarede ikke, hvilket fik Georg Buchreitz til på Socialdemokratiets jubilæumsstævne i juli 1946, at beskyldte regeringen for at være småtskåren. Det gav avissskriverier, men ingen tilkendegivelse fra Knud Kristensen. Sandsynligvis var det Sydslesvigspørgsmålet, som spillede en rolle med hensyn til beslutningen. H.P. Hanssen var ikke stueren hos dem, som ønskede en anden grænsedragning i 1920, og som efter besættelsen ønskede en grænserevision. Knud Kristensen var selv tilhænger af en grænserevision og ønskede formentlig ikke at give faderen til 1920-grænsen, H.P. Hanssen, anerkendelse i form af et mindemærke.

Først i tiden efter landstingsvalget den 1. april 1947, hvor Knud Kristensen kom i svære parlamentariske problemer, blev der løsnet op, så mindesmærket kunne afsløres. Den 20. juni 1947 meddelte Statsministeriet, at statsminister Knud Kristensen ville afsløre mindesmærket den 10. juli, hvilket kun gav Aabenraa Kommune knap tyve dage til at få det praktiske arrangement på plads efter præcise anvisninger fra Statsministeriet.

På dagen var 2-3000 mennesker mødt op for at overvære arrangementet, inklusiv de 400 gæster, som var inviteret af Statsministeriet. Først talte Knud Kristensen, der afslørede monumentet. Herefter fik i rækkefølge udenrigsminister L. Moltesen, formanden for Sprogforeningen bibliotekar Jakob Petersen, gårdejer P. Chr. Hanssen, Nygaard, og til sidst borgmester Georg Buchreitz ordet.

"Hvorfor rejser vi Mindesmærker?" spurgte Buchreitz retorisk og gav selv svaret: "Naturligvis for at ære vore store afdøde, der har bragt os goder og glæder, for at hædre deres minde og deres ære ... og naturligvis rejser vi mindesmærker til belæring for folket, for at folket skal ihukomme 'vore fædres gerninger'. Mindesmærker er et stykke folkepædagogik". H.P. Hanssen havde lært ham, at kærlighed til ens eget folk og land i virkeligheden er forudsætningen for respekten for andres kærlighed til deres folk og land. Denne lære ville Aabenraa Kommune også give sit bidrag til at holde i live ved på festdagen at navngive anlægget 'Genforeningshaven' og omdøbe 'Havnegade' til 'H.P. Hanssens Gade'. Herefter sluttede Georg Buchreitz sin tale af med ordene: "Byens Råd har hermed også vil-

Mindesmærket over H.P. Hanssen, udført af Axel Poulsen og afsløret 10. juli 1947. I H.P. Hanssens ånd er det mere blevet et monument over 'sagen', dvs. den nationale kamp symboliseret med den eftertænksomme Mor Danmark og den handlekraftige søn.

let vise, i hvor høj grad vi værdsætter Statens gave, som jeg herved på byens vegne overtager og lover at holde i agt og ære, og at lade det belære os om, at vi skal ihukomme fædrenes gerninger”.

Ihukomme fædrenes gerninger

“Mindesmærker er folkepædagogik”, udtrykte Aabenraas første socialdemokratiske borgmester Georg Buchreitz i forbindelse med afsløringen af mindesmærket og navngivningen af parken. Ordene er værd at erindre på et tidspunkt, hvor Aabenraa Kommu-

ne overvejer en placering af en skøjtebane, som kræver en flytning af mindesmærket. Desværre optræder der flere væsentlige fejl i det notat ‘Skøjtebane. Genforeningshaven i Aabenraa’, som kommunens konsulentfirma har udarbejdet i 2009 om mulige placeringer af skøjtebanen.

Mindesmærket i Genforeningshaven er ikke som hævdet blot “... en skulptur, der forestiller to personer, der skuer mod syd (mod den tabte landsdel)” med “kulturhistorisk og symbolsk betydning for Aabenraa by”. Moderen og sønnen skuer ikke

mod den tabte landsdel. H.P. Hansen havde ingen revanchistiske tendenser. Figurgruppen skuer mod Kredshuset som symbol på den magt, han og den danske nationale bevægelse var oppe imod. Placeringen er heller ikke tilfældig, men et ønske fra Statsministeriet om at markere H.P. Hanssens virke og den nationale kamp i spændingsfeltet mellem den kulturhistoriske arv og den preussiske magt.

Det er heller ikke et mindesmærke, der alene har kulturhistorisk og symbolsk betydning for Aabenraa, som hævdet i rapporten. Axel Poulsen er Danmarks sidste store nationale skulptør. Hans gennembrud kom i 1914 med skulpturen 'Den første kærlighed', som han fik Eckersberg Medaljen for. Gennem årene fik han bestilling på flere nationale monumenter og skulpturer. Det gælder bl.a. monumentet over de faldne, dansksindede sønderjyder i Marselisborg Mindepark (indviet 1934) og mindesmærket i Mindelunden i Ryvangen, udført 1945-1947. Slægtskabet til monumentet i Ryvangen er umiskendeligt i formsproget, men også i sit udtryk. Her er ingen helte og sejrstolthed, men Mor Danmark, som sørger over sin faldne søn. De tre mindesmærker kan derfor ikke ses uafhængigt af hinanden. De er kulturhistoriske mindesmærker af national betydning bundet sammen i en treenighed. For bl.a. disse mindesmærker modtog Axel Poulsen i 1963 Thorvaldsens Medalje.

Konsulentfirmaet har anbefalet en placering af skøjtebanen midt i Gen-

foreningshaven og en flytning af 'Genforeningsstatuen' som den arkitektonisk bedste løsning. Den 18. maj 2009 vedtog Kultur- og Fritidsudvalget at arbejde for en placering af skøjtebanen centralt i Genforeningshaven og at flytte mindesmærket længere mod nord i haven, et projekt til 7,2 mill. kr.

Det er måske et tegn i tiden, at et mindesmærke over Aabenraas og måske Danmarks største politiske begavelse i det tyvende århundrede må vige til fordel for en skøjtebane. ■

Litteratur

- Adriansen, Inge: *Mor Danmark. Valkyrie, skjoldmø og fædrelandssymbol*. I. Folk og Kultur 1987, side 105-163.
- Furdal, Kim: *Aabenraas sidste markedsdage 1920-1952*. I: *Historier fra bybakken* 2007, side 24-39.
- Kaarsted, Tage: *De danske ministerier 1929-1953*. København 1977.
- Stephensen, Lulu Salto: *Danmarks havekunst 1800-1945*, bind III. 2001.

Kilder

- Landsarkivet for Sønderjylland*: 1920-1970. Aabenraa kommune 1929-1933. Byrådets forhandlingsprotokol.
- 1933-1936. Byrådets forhandlingsprotokol.
- 1925-1962. Aktheft 18-1. Lystanlæg diverse.
- Aabenraa Kommune*: 2007-2009. Beslutningsprotokoller fra Byrådet, Kultur- og fritidsudvalget samt planlægningsudvalget.
2009. Skøjtebane. Genforeningshaven i Aabenraa.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Regions- og kommunevalget den 17. november fik nogle markante resultater i Sønderjylland. H.E. Sørensen giver et overblik over valgresultaterne samt større og mindre begivenheder i grænselandet.

Regionsrådsvalget

Ved regionsrådsvalget den 17. november genvandt Venstre sine 13 mandater og er dermed den største gruppe i rådet. Derimod tabte Socialdemokraterne to og har nu 12, mens SF som valgets største sejrherre gik fra to til seks mandater. Dansk Folkeparti vandt yderligere et mandat, så det nu har fire. Derimod fik de konservative et dårligt valg og mistede to regionsrådsmedlemmer og kom ned på fire. Enhedslisten mistede sit enlige mandat og røg ud, mens de Radikale og Lokallisten trods markant tilbagegang knebent beholdt hver deres mandat, hvilket skyldtes valgsamarbejde med andre små partier. Mest bemærkelsesværdigt var det måske, at Frit Danmark - Folkebevægelsen mod Indvandringen og Dansk Rygeparti hver fik omkring 2000 stemmer, hvilket dog langtfra var nok til et mandat.

Venstres spidskandidat Carl Holst blev valgets absolutte topscorer med 67.372 stemmer, en fremgang på godt 10%. Det betyder, at ca. 40% af Venstres vælgere stemte på ham personlig, og at de øvrige venstrekandidater i konsekvens heraf ikke fik særligt høje stemmetal, da de resterende 110.000 stemmer skulle forde-

les på 34 navne. Nr. to på Venstres scoreliste blev den 26-årige Stephanie Lose med 5.613 stemmer. Socialdemokraternes spidskandidat Poul-Erik Svendsen fik med 32.079 personlige stemmer et ret dårligt valg. Det var ganske vist det næsthøjeste stemmetal, men samtidig en tilbagegang på næsten 25% i forhold til sidst. Dansk Folkepartis Freddie Madsen fik 11.869, og de Konservatives spidskandidat Lasse Krull 11.801 (fjerdehøjest), mens socialdemokraten Willy Sahl fra Nordborg med 4.916 stemmer blev top-ti-listens nr. 9.

Sønderjylland fik 12 repræsentanter i regionsrådet, hvilket må siges at være ganske pænt - befolkningstallene taget i betragtning. For Venstre valgtes ud over Carl Holst fra Rødning Philip Tietje (Bjerrndrup), Susanne Linnet (Møgeltønder) og Jens Møller (Løgumkloster). Hos Socialdemokraterne fik Willy Sahl (Nordborg) følgeskab af Andrea Terp Christensen (Aabenraa) og Ole Finnerup Larsen (Haderslev). For de Konservative valgtes John Lohff fra Sønderborg, mens SF fik to sønderjyske medlemmer, John Hyrup Jensen (Sønderborg) og Henrik J. Møller (Hostrup). Også Dansk Folkeparti fik to sønderjyske mandater, Jytte Lauridsen (Aabenraa) og Thies Mathiasen fra Gram. Ud over disse tolv valgtes Stephanie Lose (Esbjerg), der stammer fra Løgumkloster og således kan regnes for et (halvt?) sønderjysk mandat. Fordelt på kommuner betyder det tre fra Sønderborg, tre

fra Aabenraa, to fra Haderslev og 3 (1/2) fra Tønder samt Carl Holst, der efter kommunesammenlægningen nu bor i Vejen kommune.

Samarbejdet mellem Venstre og Socialdemokraterne fortsatte, idet Carl Holst genvalgte som regionsrådsformand, og Poul-Erik Svendsen blev 1. næstformand. Ny i toppen var DF'eren Freddie Madsen, som blev 2. næstformand (JV 18/11; No. 19/11).

Borgmesterskifte

Valget til kommunalbestyrelserne betød et markant magtskifte i to af de sønderjyske kommuner, nemlig i Haderslev, hvor den tidligere borgmester Jens Christian Gjering fra Socialdemokraterne generobrede borgmesterposten fra venstremanden Hans Peter Gejl, og i Sønderborg, der noget overraskende fik en borgmester uden for partierne, idet socialdemokraten Jan Prokopenk, (der ved sidste valg afløste den markante A.P. Hansen fra Venstre), mistede omkring en tredjedel af sine personlige stemmer. Han måtte se sig udmanøvreret af Fælleslistens Aase Nyegaard, der indtil 2005 var borgmester i Augustenborg kommune.

I Aabenraa beholdt Tove Larsen borgmesterposten trods en betydelig tilbagegang både for Socialdemokraterne (ca. 25%) og hende selv (ca. 35%). Men SF fik en pæn fremgang og sikrede dermed det 'røde' flertal. I Venstregruppen er tre af medlemmerne i øvrigt fra familien Tietje i Bjerndrup, idet veteranen Philip Tietje fik folgeskab af både sin søn og datter.

På samme måde bevarede venstremanden Laurids Rudebeck kæden i Tønder, hvor en tilbagegang for hans parti blev ophævet af støttepartiernes fremgang. Socialdemokraten Peter

Christensen fra Højer må herefter nok se sine drømme om at blive Tønders borgmester som udspillet (JV, 18/11; No., 19/11).

Mindretallets triumf

Det tyske mindretals parti Slesvigsk Parti havde et godt valg, idet partiet forøgede sit stemmetal med ikke mindre end 22,6% - eller 955 stemmer. Skønt fremgangen var spredt over hele landsdelen, var der store forskelle, og næsten tre fjerdedele af fremgangen skyldtes Stephan Kleinschmidts popularitet og gode arbejde i Sønderborg byråd, hvor han fortsætter som kulturudvalgsformand. Bortset fra en minimal tilbagegang i Blans

Stephan Kleinschmidt fra Slesvigsk Parti fik et flot valgresultat i Sønderborg Kommune efter fire år på posten som kulturudvalgsformand.

Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger.

(fra 13 til 12 stemmer) var der fremgang for liste S i samtlige lokalområder. Flere steder endog særdeles markant, i Broager by således en stigning fra 27 til 81 stemmer og i hele Broager sogn mere end en fordobling fra 93 til 193. Slesvigsk Partis stemmetal i Sønderborg kommune steg med 651 fra 875 til 1526.

Også i de tre andre kommuner var der en pæn fremgang, men dog mere på det jævne - og noget mere ujævnt fordelt. I Aabenraa fik mindretallet 2093 stemmer (en fremgang på 91 svarende til 4,5%), hvilket rakte til at bevare de to mandater. Valgt blev Erwin Andresen og Kurt Andresen. Der var fremgang i kerneområder som Aabenraa, Løjt og Rødekro, men markante tab i andre dele af kommunen, hvor mindretallet ellers traditionelt har stået stærkt. Det gælder således Hellevad, Felsted, Kliplev og Tinglev-området, hvilket dog blev opvejet af fremgang i bl.a. Padborg-Bov, Bylderup og Uge.

I Haderslev fik mindretallet en stor fremgang på 180 stemmer (29%) til 623, hvilket sikrede Uwe Jessen et fuldgyldigt mandat, mens han i sidste periode havde et særmandat efter den lov, som giver mindretallet et mandat uden stemmeret, hvis det opnår over 25% af stemmetallet for et almindeligt mandat. Her havde partiet en moderat fremgang i selve Haderslev, men - måske lidt overraskende - markant tilvækst i byer som Vojens, Bevtoft og Gram.

Tønder kommune skrev sig for den mest beskedne fremgang for Slesvigsk Parti, nemlig 33 stemmer (3%) til 1011. Her var det dog bemærkelsesværdigt, at fremgangen fandt sted i de små landsogne, hvor partiet ellers

ikke har stået stærkt, mens der var en betragtelig tilbagegang i mindretallets højborge som Tønder og Højer. Alene i disse to byer var tabet på 45 stemmer større end fremgangen i kommunen som helhed. Partiet fik to mandater i byrådet, hvilket skyldtes valgsamarbejde med Kristendemokraterne. Ligesom i 2005 fik valgforbundet to mandater, men da Kristendemokraterne havde et væsentligt dårligere resultat denne gang, gik begge mandater til Slesvigsk Parti. Valgt blev Carsten Dinsen Andersen og Jørgen Popp Petersen (No., 19/11).

SSW-effekt

Mindretallets avis Der Nordschleswiger jublede naturligvis over resultatet: "I alle fire kommuner har Slesvigsk Parti haft en større eller mindre fremgang. Hvilket beviser, at SP nu i alle fire sønderjyske kommuner ikke kun er mindretallets parti, men også et regionalt parti, man kan være bekendt at stemme på. Det første tegn på denne vending så vi for fire år siden med Stephan Kleinschmidts overraskende indtog i Sønderborg byråd og Uwe Jessen på det 32. mandat i Haderslev, som nu er forvandlet til et fuldt stemmeberettiget mandat".

Mange havde stillet spørgsmålet, om Kleinschmidt kun var en døgnflue - "en 'Brad Pitt', der i 2005 samlede stemmer hos et kvindeligt publikum, der ikke kunne stå for hans charme?", skrev avisen og besvarede det med et dundrende nej. Han havde i de sidste fire år "samlet en tillidskapital i hele Sønderborg storkommune, hvilket gav ham anseelse også i det danske vælgerkorps, så han ikke kun var kendt, men også anerkendt som repræsentant for det tyske mindretal".

“I virkeligheden”, fortsatte Der Nordschleswiger og henviste til det danske mindretals succes ved landdagsvalget i september, “oplever vi - særlig tydeligt i Sønderborg - en forsinket SSW-effekt ... Fra i tirsdags er denne grænseoverskridende effekt også tydelig nord for grænsen ... Hvor man for nogle år siden så småt var begyndt at tænke på, at det var ude med Slesvigsk Parti, så vejrer SP og det tyske mindretal atter frisk luft”. (No., 19/11).

SSW gratulerede ‘kollegaen’ med valgsejren. “Slesvigsk Parti har præ-senteret sig så stærkt som aldrig før som et regionalt alternativ til de danske partier”, sagde formanden Fleming Meyer. “Tydeligvis går de historisk betingede ressentiments (modvilje) imod det tyske mindretal i det sydlige Danmark tilbage. ... Dette er ikke kun et positivt signal for samlivet mellem flertal og mindretal i grænselandet. Det er også et godt fundament for i fællesskab at videreudvikle en moderne mindretals- og regionalpolitik i vores region”. (Fl.A. 19/11).

Et guldhornsfund

De to berømte guldhorn, der blev fundet ved Gallehus nord for Møgel-tønder i 1639 og 1734, blev som bekendt stjålet og smeltet om i 1802. Der fandtes desværre ikke nogen afstøbning af dem, og det bedste, man havde, var nogle vistnok ret unøjagtige tegninger. Det var kendt, at kunstammerforvalter Bendix Grodt-schilling i 1693 havde udført en elfenbenskopi af det førstfundne horn, og at den danske konge havde foræret den til tsar Peter den Store. Den var derefter overgået til den russiske

stats samlinger, men siden forsvundet. Ingen havde set hornet siden 1890’erne eller anede, hvor det var. Man anså det for tabt. Andre kopier skal befinde sig i Tyskland og England, men heller ikke deres opholdssted er kendt. Yderligere en kopi menes gået ned med et dansk skib i 1700-tallet.

Men sidst på året fandt arkæologen Jeppe Boel Jepsen og rejsearrangør Lisbeth Pors ved et tilfælde den kopi af det lange guldhorn, som Frederik IV havde foræret tsar Peter. Den lå upåagtet i en skuffe på Eremitagemuseet i Sankt Petersborg.

Man må vel forvente, at danske forskere nu får lejlighed til at studere denne mere end tre hundrede år gamle guldhornskopi, som nok er det nærmeste, man i dag kan komme originalen. Det bliver spændende at se, hvilke afvigelser der måtte være mellem dette horn og de kopier, der blev udført i henholdsvis 1858 og 1979-80 efter de gamle tegninger (JV, 5/12).

Forkert mandatfordeling?

I Slesvig-Holsten opstod der efter landdagsvalget 27. september en ret hidsig diskussion om, hvorvidt det var rimeligt, at partierne CDU (Kristeligt Demokratiske Union) og FDP (Frie Demokrater) med 46,4% af stemmerne fik 49 mandater i Landdagen, når Socialdemokraterne, De Grønne, Linke og SSW (Sydslesvigsk Vælgerforening) med 48,1% af stemmerne kun fik 46 mandater. De fire oppositionspartier havde tilsammen 27.000 flere stemmer end regeringspartierne. Hvis CDU’s elleve tillægsmandater skulle koste det samme antal stemmer som de øvrige partiers mandater, ville Landdagen få 101

medlemmer i indeværende periode mod nu 95, påpegede Flensborg Avis (14/10), hvilket ville udligne 'uretfærdigheden'. Oppositionspartierne overvejede derfor en klage, der kunne ende med en retssag og måske en ændring af valgloven, men ikke af det aktuelle resultat (Fl.A., 7/10, 23/10).

Uden at kunne kontrollere tallene må det påpeges, at mandaterne ikke fordeles efter partiblokke, men til de enkelte partier, og små afvigelser kan være afgørende for, hvem der får de yderste mandater. I lande som England og USA, der opererer med valg i enkeltmandskredse, kan et parti med meget store stemmetal risikere kun at få ganske få mandater, fordi det kun er den kandidat i kredsen, der får flest stemmer, som bliver valgt. Metoden kan diskuteres, men loven er fulgt. I

USA har man oplevet, at den præsidentkandidat, der fik færrest stemmer, blev valgt, fordi han havde vundet knebent i stater med mange valgmand og tabt stort i resten.

I Danmark, hvor vi har forholdstalsvalg, anvendes den såkaldte d'Hont'ske metode ved udregning af mandatfordelingen, og netop fordi det nærmer sig millimeterdemokrati, kan ganske små forskelle afgøre mandaternes fordeling.

Hvorledes det i detaljer udregnes i Tyskland, hvor man har en blanding af enkeltmandskredse og forholdstalsvalg, skal jeg ikke kunne sige, men det er sikkert der, hunden ligger begravet, når det drejer sig om den 'skæve' mandatfordeling.

Endelig bør man tage i betragtning, at 27.000 stemmer i Slesvig-Holsten i

Løgumkloster søger nu sammen med klosterbyerne Bad Doberan i Mecklenburg-Vorpommern og Pelplin i den østlige del af Polen om at blive optaget på UNESCO's liste over verdensarv. De tre byer rummer hver en af Nordeuropas største og bedst bevarede klosterkirker. Men hvorfor ikke medtage kirkerne i Ringsted og Sorø?

Foto: Kim Furdal.

virkeligheden kun svarer til et enkelt mandat.

Verdensarv

Ud over Vadehavet, Dannevirke og slottene omkring Flensborg Fjord søger Løgumkloster nu sammen med klosterbyerne Bad Doberan i Tyskland (Mecklenburg-Vorpommern) og Pelplin i Øst-Polen at blive optaget på UNESCO's liste over verdensarv. De tre byer rummer hver en af Nordeuropas største og bedst bevarede klosterkirker. De har derfor i samarbejde fået udarbejdet et oplysningsmateriale, der skal underbygge ønsket. Sidst i november besøgte kulturminister Carina Christensen Løgumkloster, hvor hun udtalte sig anerkendende om det udførte arbejde og tilsagde sin støtte til bestræbelserne.

Der er tale om ualmindelig statelige og smukke kirker, der alle tre er i brug, i Polen som katolsk domkirke, i Bad Doberan og Løgumkloster som evangelisk-lutherske sognekirker. Med den begrundelse, at det er enestående kirkebygninger, som stadig er i brug, kan det undre, at man fra dansk side ikke har ønsket kirkerne i Sorø og Ringsted med i projektet. De opfylder begge til fulde de stillede kriterier, og man ville vel stå lige så stærkt - om ikke stærkere - med fem fornemme klosterkirker frem for tre.

Flerkulturelt?

I Grænseforeningens blad har der i den senere tid været skrevet meget om en 'åben danskhed' og om flerkulturelle samfund, bl.a. i Sydslesvig, ligesom man stillede lighedstegn mellem mindretallet i Sydslesvig og indvandrerne. Det fik Jyllands-Posten til at spørge den tidligere landdagsmand

Karl Otto Meyer, som sagde, at "der er pokker til forskel på gamle rodfæstede mindretal og så folk, der vandrer ind. ... Jeg har godt set, at man for øjeblikket blander de to mindretalsidentiteter, men de er ikke ens".

"Mange omkring Grænseforeningen siger, at vi lever i flere kulturer og dermed bliver flerkulturelle", fortsatte han. "Sådan siger jeg ikke. Jeg lever i en dansksproget, dansk kultur omgivet af en tysk kultur. Den kultur, der omgiver mig, påvirker mig naturligvis på mange måder - ikke anderledes, end vi også skal påvirke vores naboer. Men jeg vil have mig frabedt at blive betegnet som én, der lever i to kulturer. Jeg lever i én kultur".

På spørgsmålet, om det ikke er nationalisme at hævde det danske mindretal som noget særskilt, svarede Meyer: "Den vigtigste opgave er at klargøre forskellen på at være national og så nationalismen. ... Den bedste og korteste opklaring af forskellen kan jeg give ved at citere, hvad mine forældre sagde om aftenen den 9. april 1940: 'Vi er danske, fordi det danske er det bedste for os.' Det er dette 'for os', der giver hele forskellen. For os, ikke for alle. Nationalisten derimod mener, at hans nation objektivt er bedre end alle andres, og han vil derfor dominere andre og påtvinge dem sine egne værdier".

Hans søn, Flemming Meyer, der er formand for SSW og medlem af landdagen, og som også deltog i samtalen, sagde, at det i virkeligheden er dobbeltkonfekt at tale om 'danske sydslesvigere'. "Kalder man sig 'sydslesviger', betyder det, at man forstår sig som dansk. En fra flertalsbefolkningen ville aldrig kalde sig selv sådan". (JP, 28/11).

“Ikke meget Danmark”

Bestyrelsen for Sydslesvigs Danske Ungdomsforeninger har uden at spørge medlemmerne godkendt et nyt logo, som ikke vækker lige stor begejstring i alle kredse. En del medlemmer mente, det var intetsigende og ikke dækkede foreningens formål og virke (Fl.A., 19/11). På SDU's sendemandsmøde på Christianslyst 23. november karakteriserede foreningens revisor Birger Kühn det nye logos motiv som “en stakkels rødhåret mand i ubalance og med ortopædiske problemer i form af en klumpfod. De blå bølger forneden er gode for Slesvig Roklub, men tegner det SDU?” Han savnede de slesvigske løver fra det gamle logo og opfordrede til en ændring, hvilket flertallet tilsluttede sig.

Styrelsesmedlem Fabian Gerwien var dog godt tilfreds: “Der er ikke meget Danmark i det nye logo, og det er også fint. De unge identificerer sig i højere grad med Sydslesvig end med Danmark”, sagde han (Fl.A., 23/11).

Men drejer det sig ikke om netop Sydslesvigs danske ungdom?

Erhverslivet

Efter et år med store underskud og mange afskedigelser sagde Danfoss' øverste chef Niels B. Christiansen, at virksomheden fremover skal “fokuserer mere på bundlinjen end på bløde værdier. - Forretningsområder, der halter bagud, vil blive solgt fra”. (JV, 30/10). Samtidig meddelte virksomheden, at ventilatorfabrikken ved Wuqing i Kina øger arbejdsstyrken med 60 mand (JV, 21/10). Mens koncerndirektør Kim Fausing bebudede en ny virksomhedsstruktur, der skal styrke indtjeningen, sagde tillidsrepræsentanten for de HK-ansatte, Ulla

Illustration: Dansk Generalsekretariat.

SDU's nye logo vakte opsigt og debat med ved bl.a. at opgive de slesvigske løver. På hovedsendemandsmødet den 21. november var logoet på som særskilt punkt på dagsordenen efter anmodning fra pentanque-udvalget.

Hahn, at mange medarbejdere har tabt tilliden til virksomheden (JV, 3/11). Regnskabet viste et underskud i årets første ni måneder på 1,3 mia. kr., og Danfoss forventer derfor et samlet underskud i 2009 på mindst 2 mia. kr. (Fl.A., 14/11).

Flyselskabet Cimber-Sterling gik på fondsbørsen for at hente kapital gennem salg af aktier. Samtidig meddelte ledelsen, at målet er at blive Danmarks førende luftfartsselskab (JV, 30/10). Aktierne blev i stor udstrækning solgt til virksomhedens egne medarbejdere, som altså tror på selskabets fremtid (JV, 19/11).

Den norskejede virksomhed Hydro Aluminum Structures i Tønder blev solgt til den tyske koncern Benteler Group. Overtagelsen fik ingen umiddelbare virkninger for de 160 ansatte (JV, 29/10).

Det projekterede højhus Opnørgården i Aabenraa er opgivet og grunden solgt til Jepsengruppen, der i stedet ønsker at bygge et femetagers hus på grunden med bl.a. forretnin-

ger og specialklinikker (No., 31/10).

LM Glasfiber lukkede fabrikken i Hammelev og en af de to fabrikker i Lunderskov samt en fabrik i Spanien og flyttede en del af produktionen til Kina. Det betød alene i Sydjylland afskedigelse af 700 medarbejdere (JV).

Trafikstyrelsen har beregnet, at en genåbning af Tønder-Tinglevbanen vil koste omkring 250 mio. kr. Foreningen Danmarks Jernbaner, der arbejder for en genåbning, kaldte det "helt hen i vejret". Man anslog i stedet en udgift på omkring 34 mio. kr. (JV, 10/11) og fortsætter forhandlingerne med evt. kommende kunder (JV, 21/11). En trafikaf tale i Folketinget sikrede, at jernbanen mellem Vamdrup og Vojens bliver udvidet til to spor (JV, 23/10).

DAGBOG

1. oktober: Slesvig-Holstens største moske indvies i Rendsborg (No.). Bønnekaldet fra de to høje minareter vækker modstand i byen (Fl.A. 10/10).

Egernsund Kirke fejrer 100-års jubilæum med en dansk-tysk fællesgudstjeneste (Fl.A.).

4. oktober: Tønder kommune tilslutter sig modstanden mod et stort CO₂-lager i Stadum, ti kilometer syd for grænsen (JV).

7. oktober: Sønderborgs borgmester Jan Prokopek angriber planerne for udbygning af Aabenraa Sygehus. Tove Larsen (Aabenraa) afviser hans indsigelser (JV).

Liget af den myrdede Kirsten Bay Andersen findes på bunden af Haderslev Fjord, bundet til en betonklods. Ca. en måned senere pågribes morderen John Knudsen i Spanien (alle medier).

8. oktober: Der fremsættes planer om bygning af fælles sportshal og kantine for den danske Jørgensby skole og den tyske Hohlwegschule i Flensborg, der er naboer. Det er første gang, et sådant fælles skolebyggeri foreslås i Sydslesvig (Fl.A.).

10. oktober: Museumsinspektør Inge Adriansen hyldes ved sit 40-års jubilæum på Sønderborg Slot (No., JV., Fl.A.).

19. oktober: CDU og FDP indgår regeringssamarbejde i Kiel (No.).

20. oktober: Den saudiarabiske advokat Ahmed Zaki Yamani afviser, at

Fotocollage af Hans Michael Jepsens projekterede 'Opnør-gården', tegnet af arkitektfirmaet Oesten. Udgangspunktet for bygningen er Jep Finks højspændingsværk, opført 1924 i Bedre Byggeskik-stil, der ses på billedet til højre.

Foto: Der Nordschleswiger.

Foto: Museum Sønderjylland – ISL.

hans breve til danske aviser, bl.a. Der Nordschleswiger, hvor han krævede en uforbeholden undskyldning for 'Muhamedtegningerne', skulle opfattes som trusler (No.).

21. oktober: Privathospitalet DAMP i Tønder indgår aftale med Region Syd-danmark (No.). Der planlægges et hospice i en del af bygningerne (JV, 26/11). Tidligere formand for (den danske) Borgerforeningen i Flensborg Bruno Uldall dør 101 år (Fl.A.).

26. oktober: Grænseforeningens sendemandsmøde vedtager at forenkle foreningens struktur, så bestyrelsen fremover består af 15 medlemmer (Fl.A.).

31. oktober: Af sundhedsgrunde forbyder Tønder kommune solarier (JV). Indbrudstyve raserer den tyske skole i Højer (JV).

2. november: Landdagsmand Flemming Meyer genvælges enstemmigt til formand for SSW (Fl.A.).

3. november: Det socialdemokratiske landdagsmedlem i Kiel Birthe Pauls, der har nær tilknytning til det danske mindretal, bliver sit partis mindretalsordfører (Fl.A.).

7. november: Journalistelev Niels Krogsgaard fra Ulkebøl fængsles som spion i Iran (JV). Han bliver dog få dage senere løsladt efter intervention fra den danske ambassade.

9. november: Den tyske dag afholdes i Tinglev (No.).

11. november: Formanden for det tyske mindretals kulturudvalg 1990-99, skoleleder Manfred Ritter, Aabenraa, dør 78 år (No.).

17. november: Direktøren for Cirkus Dannebrog, Mølby, Haddy Enoch dør 75 år (JV, Fl.A.).

19. november: Ammunitionsdepoter fra Anden Verdenskrig på bunden af Flensborg Fjord skal oprenses (Fl.A.).

21. november: Istedløven fra 1862, der forventes flyttet fra København til Flensborg i 2010, underkastes et eftersyn, som viser, at der nok er sket mindre tæringsskader, men at 'dyret' som helhed 'har det godt' (Fl.A.).

23. november: Den danske Jens Kruse Skolen i Egernførde fylder 60 år (Fl.A.).

25. november: Museum Sønderjylland - Kunstmuseet i Tønder har fra Ny Carlsbergfonden modtaget skulpturerne 'Blomst Aske' og 'Ung pige - Emma' samt malerier af bl.a. Asger Jorn og Per Kirkeby (JV).

26. november: Efterskolen Strand, der har overtaget den tidligere Danebod Højskoles bygninger i Fynshav, forærer Joachim Skovgaards originaltegning til en afstemningsplakat fra 1920, der hang i skolens spisesal, til Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot (Fl.A.).

27. november: Direktøren for Museumsberg Flensburg, Ulrich Schulte-Wülwer, fratræder efter 35 år på mu-seet (Fl.A.).

'Rummelpotten' - nu uden 'Æ' - udkommer. Der Nordschleswiger protesterer mod denne ændring med ordene "Wir wollen unser guten alten 'Æ' wieder haben" - en parafrase på visen 'Wir wollen unser guten alten Kaiser wieder haben'. Årets æresrummelpotte tildeles forfatteren Erling Jepsen (JV, No., Fl.A.).

5. december: Julemærkehjemmet i Kollund har økonomiske problemer og skal istandsættes for en mio. kr. Ledelsen håber på 'et mirakel', siger forstander Vibeke Sørensen (JV).

7. december: Aabenraa, Haderslev og Tønder kommuner får 9 mio. kr. af statens pulje på i alt 217 mio. kr. til bl.a. nedrivning af faldefærdige bygninger på landet (JV).

8. december: Danish Music Awards be-

slutter at flytte uddelingen af folkemusikpriserne fra Tønder til København, hvilket vækker stor utilfredshed hos ledelsen af Tønderfestivalen (JV).

9. december: Maleren Dyke Johannsen, Tønder, dør 76 år (JV, No.).

10. december: Det kostbare snæbelprojekt i Vidåen synes at have båret frugt, da fisken er påtruffet i åsystemet langt inden for det etablerede stryg ved Bachmanns Mølle (JV).

11. december: Efter at Sønderborg har fået en kvindelig borgmester, er den traditionelle ringriderfrokost i fare, da den kun er for mænd, og borgmesteren er selvskreven deltager (JV).

12. december: Mindsteningen i Højer for Frederik VI's besøg i 1825 bliver væltet for anden gang inden for et år (No.).

På Alsion i Sønderborg afholdes en lokal klimakonference som en pendant til statsledertræffet i København (No.).

15. december: Administrator på Teatret Møllen i Haderslev Jakob Højgaard Jørgensen bliver teaterchef i Ålborg (JV).

16. december: Den 45-årige forretningsindehaver Freya Hoffmeister fra Hu-

sum rør som den første kvinde Australien rundt i kajak. Den 13.000 kilometer lange tur varede 332 dage, hvoraf hun var i vandet de 245 (No., Fl.A.).

18. december: Den pludselige vinter med hård frost og snefald dræner lynhurtigt kommunernes underdimensionerede snerydningskasser (JV).

22. december: En endelig kontrakt underskrives med det dansk-østrigske konsortium Kliplev Motorway Group om bygning af motorvejen mellem Kliplev og Sønderborg. Prisen er 1,126 mia. kr. (No.).

23. december: Dansk Ornitologisk Forening klandrer Tønder Kommune for at svigte fuglelivet i marsken. Borgmester Laurids Rudebeck afviser beskyldningerne. Landbrug og fugleliv 'kan sagtens gå hånd i hånd,' siger han (JV). ■

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Den kopi fra 1693 af det lange guldhorn, som Frederik IV forærede tsar Peter, er blevet fundet ved en tilfældighed af arkæologen Jeppe Boel Jepsen og rejsearrangør Lisbeth Pors. Nu er det så spørgsmålet, om denne kopi af det originale guldhorn kan bringe ny viden i forhold til de øvrige kopier. Her ses Gerda Damm, Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder, i gang med at pudse guldhornene.

Guds vilje ske - og dronningens!

Vivi Jensen: *'Dorothea. Guds vilje - og Dronningens'*. Gads Forlag, København 2007. 256 sider. Pris 299 kr.

Der udkommer i disse år et hav af biografier over personer, der på den ene eller anden måde har ydet et bidrag til Danmarkshistorien, men det hører dog endnu til sjældenhederne, at den biograferede levede sit liv i 1500-tallet! Kun sjældent findes der tilstrækkeligt kilde-materiale bevaret til at kunne gøre en biografi over en person fra den tid så omfattende, at portrættet af personen kan gribe læseren, uden at man er nødt til at gribe til fiktion. I 2007 vovede museumsinspektør Vivi Jensen fra Museet på Koldinghus sig dog ud på den tynde is og udsendte en biografi over dronning Dorothea, Christian III's hustru. Og lad det være sagt med det samme, isen kan sagtens bære, og bogen om Dorothea er blevet et fornemt eksempel på historieformidling, når den er bedst.

Dorothea blev født som hertugdatter i Sachsen-Lauenburg i 1511 og døde som enkedronning af Danmark på Sønderborg Slot i 1571. I den mellemliggende periode havde hun levet et liv, der på mange måder - på trods af dronningeværdigheden - blev knyttet til hertugdømmet Slesvig. Da hun som ung blev gift med Christian, søn af hertug Frederik af Slesvig og Holsten, flyttede hun ind på borgen Haderslevhus. Senere opholdt hun sig, også som dronning af Danmark, ofte på Sønderborg Slot, da Christian havde valgt dette slot som sit hovedsæde i hertugdømmet. Efter Christians død i 1559 fik hun Koldinghus og Sønderborg Slot som livgeding, og hendes sidste mange år blev tilbragt på disse to slotte. Det er altså en person, der på mange måder har spillet en afgørende rolle i Sønderjyllands historie, der nu endelig får sin velfortjente biografi.

I bogen følger vi Dorothea fra hun som 14-årig hertugdatter bliver gift med den otte år ældre hertug Christian og flytter til Haderslev, over hendes barnefødsler, hendes tid som dronning og den lange

periode, hun fik som enkedronning fra 1559 til sin død i 1571. Forfatteren gør her, ved siden af udførligt at fortælle om dronningen som mor, som husmoder, som kone og som politiker, meget ud af at gennemgå særlige begivenheder eller særlige forhold i dronningens liv. Som eksempel kan nævnes selve kroningen af Christian og Dorothea i København, Christian III's død, Dorotheas forhold til hertug Hans den Ældre, striden om den alsiske provst og bygningen af Slotsmøllen i Kolding. Disse udførlige nedslag skyldes naturligvis, at der her findes særligt gode kilder bevaret, men de tjener samtidigt til også at give den læser, der måske ikke har nogen speciel forhåndsviden om 1500-tallet, et godt indblik i den tid, der var Dorotheas, og de vilkår, hun måtte agere under.

Det er lykkedes for Vivi Jensen at skrive en biografi, der ikke blot giver en kronologisk gennemgang af Dorotheas liv og virke, men også kommer så langt ind under huden på mennesket Dorothea, at man lukker bogen med en fornemmelse af ikke blot at have lært et spændende menneske at kende, men også at have forstået hendes bevæggrunde for at agere, som hun gjorde. Dette skyldes ikke kun, at forfatteren har udnyttet det forholdsvise store kildemateriale, der trods alt findes med tilknytning til Dorothea, men i lige så høj grad, at hun som få har sat sig ind i renæssancens nordeuropæiske fyrstemiljø, det miljø, som Dorothea i så udpræget grad var en eksponent for. Igennem bogen følger vi derfor ikke kun Dorothea igennem hendes liv, men vi kommer, qua hendes livshistorie, tæt på en række af de faktorer, som udgjorde fundamentet under dette fyrstemiljø, ikke mindst reformationen og Luthers kristendomsforståelse.

Vivi Jensen afslutter bogen med at kalde Dorothea for dansk renæssances mest markante kvindeskikkelse. Det er til fulde forfatterens fortjeneste med denne biografi at have bragt denne kvinde til ære og værdighed.

lsm

Grænselandsbiskop Theodor Kaftan
C.C. Jessen: 'Biskop i Grænselandet. Theodor Kaftan 1847-1932'. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 102, Aabenraa 2009. 453 sider, indb., ill. Pris 168 kr. for medlemmer, bogladepris 248 kr.

Hidtil har der hverken på dansk eller tysk foreligget en udførlig biografi, der skildrer Slesvigbiskoppen Theodor Kaftan. Theodor C.C. Jessen har nu udfyldt dette tomrum med en levnedsskildring, der omfatter hele spektret af biskoppens liv, teologi og virke. Bispegerningen blev udøvet i den nationalpolitiske anspændte tid omkring overgangen fra 19. til 20. århundrede.

Barndoms- og studieårene er af betydning, fordi Kaftan allerede dengang ønskede at komme på det rene med sin slesvig-holstensk sindede faders afskedigelse i 1850 fra præsteembedet på Løjt. Kaftans spørgsmål om han var søn af en forfæder eller martyr, er for Jessen nøglen til en dybere forståelse af biskoppens personlighed. Han var 'sin faders søn' og ville opretholde dennes ære. Jessen anser i øvrigt Kaftan for at være en af de betydeligste personligheder i Slesvigs nyere historie.

Efter studieårene høstede han erfaringer som andenpræst i Aabenraa, hvor han blandt andet holdt de danske gudstjenester. Embederne som skoleråd i Slesvig og provst i Tønder formidlede indsigt i statens og kirkens forvaltning, før Kaftan i maj 1886 blev indsat som generalsuperintendent for Slesvig stift. Som ordinator og flittig visitator fik han indflydelse på præstestanden, og som kirkens mand gjaldt opmærksomheden kirkens liturgi, salmesang og frivillige arbejde. Forholdet til de danske frimenigheder, den nordslesvigske Indre Mission og konfrontationen med fremtrædende ortodokse teologer var ligesom opgøret med den liberale teologi et uomgængeligt anliggende for Kaftan.

Han har uden tvivl været en af Slesvigs mest kritiserede personligheder, hvilket især skyldtes debatten om de sproglige

forhold i kirke og skole. Jessen skildrer Kaftans rolle i sprogstriden med prisværdig klarhed og mener, at holdningen 'har været klar nok' (side 115). Jessen gør op med forestillingen om, at Kaftan var medansvarlig for udarbejdelsen af sprogreskriptet af 1888, der med undtagelse af fire religionstimer indførte tysk undervisningssprog i Sønderjylland. I de danske aviser fremstod biskoppen som germaniseringsapostel og 'hyrde uden hjord', der svigtede de danske menigheder. Omvurderingen af dette negative billede blev indledt i 1960 af Oswald Hauser med udgivelse af hidtil ukendte akter vedrørende sagens forløb. Hauser frakender Kaftan et medansvar for udstedelsen af det uheldige reskript.

Det må anses for et stort plus, at C.C. Jessen giver et detaljeret indblik i Kaftans teologiske forfatterskab med kirkeretslige og aktuelle kirkelige emner blandt andet forholdet stat-kirke. Afsnittet er bredt anlagt, hvilket i betragtning af biografens danske målgruppe forekommer rimeligt. Med sin holdning, at 'kirkelige ting skal behandles kirkeligt', har Kaftan præget kirkerne i Tyskland langt ud over sin egen tid. Fyndordet var retningsvisende for den Bekendende Kirkes reorganisering af de tyske landskirker efter nationalsocialismens sammenbrud.

I bogens slutning beskrives Kaftans rolle som pioner i det økumeniske arbejde. Jessen ser dette som bevis på, at Kaftan ikke tog sin afsked som en skuffet og resignerende mand.

Kaftan var et tosproget og 'zweiströmigt' menneske med en vid horisont, som grænselandet ikke gav slip på. Han kritiserede folkeafstemningens afvikling, men ønskede konfrontationerne mellem dansk og tysk bilagt.

Ud over et udtømmende indblik i Theodor Kaftans liv og gerning rummer biografien en kompetent skildring af den historiske og kirkehistoriske kontekst i hele biskoppens levetid og kan også af denne grund på det varmeste anbefales.

Günter Weitling

fortsættes side 78

Nyt tekstilmagasin samt lokale til undervisning og forskning i Drøshes Hus

Af Inger Lauridsen

GENNEM EN DEL ÅR har Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder haft en drøm om at kunne inddrage loftet over museets tekstilafdeling, Drøshes Hus, et smukt, fredet barokhus, der ligger midt i gågaden i Tønder, i museets bygningsmasse. For at realisere denne drøm var det nødvendigt først at indhente tilladelse fra Kulturarvsstyrelsen dels til at etablere en trappe fra 1. til 2. sal (loftet), dels til at indrette loftsetagen til de ønskede formål. Samtidig med, at museet ansøgte om denne tilladelse, blev det undersøgt, om brandmyndighederne ville tillade, at der kunne færdes mennesker på anden sal, selv om der kun ville blive etableret et enkelt trappeløb til etagen. Museet fik begge tilladelser i løbet af foråret 2007. Herefter kunne museet begynde at forberede et projekt.

Medicinalfirmaet Ferring valgte at gå ind og yde det nødvendige beløb til et byggeprojekt, som museet derefter kunne ansøge om de nødvendige midler til. I marts 2009 kom der positivt svar fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, at man fra fondens side gerne ville bekoste ombygningen samt møbleringen af rummet.

Byggeopgaven blev lagt i hænderne på arkitekterne Steffen M. Søndergaard (til ændringerne i den fredede bygning) og Gorm Lindum (til det nye inventar til rummet). Håndværkere havde forinden afgivet tilbud og var blevet valgt til opgaven, så i forsommeren 2009 kunne arbejdet gå i gang. Rummet blev beklædt med rå uhøvlede fyrrebrædder, og der blev lagt et smukt gulv af douglas gran. Trappeløbet fik karakter af en almindelig gammeldags loftstrappe.

Til møblerne i rummet valgte museet lindetræ, der har en smuk, helt lys farve og en meget rolig overflade. Træet blev fundet i en samlet gruppe lindetræer i Holsten, altså i gammelt dansk område. Lindetræ har den egenskab, at det ikke gulner under påvirkning af lys, hvilket var ønsket, idet alt det øvrige træværk i rummet med tiden vil blive mørkere gennem almindelig falmning. Gorm Lindum tegnede møblerne med meget enkle former og klare konturer, og Per Svenssons møbelsnedkeri i Allerød stod for udformningen af alt inventaret. Kort før jul 2009 kunne arkitekterne samles med alle håndværkerne til en lille afleveringshøjtidelighed, og Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder kunne begynde at tage rummet i brug. Den officielle indvielse af loftsetagen sker lørdag den 27. marts 2010 - kl. 15.00 med deltagelse af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, Henrik Tvarnø. Den smukke udvidelse af museets areal er en stor gevinst for museet, og den vil også blive en gevinst for museets gæster, idet alle besøgende i museet vil få mulighed for også at besøge det fine gavlhús' øverste etage. ■

- Arkæologi Haderslev**
26. feb. - 30. okt. Det bedste fra Bestseller-udgravningen. Se guldet og perlerne og læs historien om den store udgravning ved Bramdrup, syv km vest for Haderslev.
- Ehlers Lertøjssamling**
1. maj - 29. aug. Renæssancens klædeskab. Klæder fra ung og gammel, rig og fattig.
- Kunstmuseet Brundlund Slot**
31. jan. - 12. sept. 'Sådan Set - Sønderjysk' - Museets samling af sønderjyske kunstnere vist på en ny måde.
- Kulturhistorie Tønder**
5. dec. - 5. april Tønder Seminariums historie - primært fra 1920 til lukningen i 1989.
13. feb. - 10. okt. Erik Fjeldsøe Fondens sønderjyske sølv.
- Kunstmuseet i Tønder**
13. feb. - 13. maj 'Tryk på tiden' - Danske grafikere.

Velkommen til Museum Sønderjylland

http://www.museum-sonderjylland.dk/index.html

MUSEUM SØNDER JYLLAND

- ARKÆOLOGI HADERSLEV
- BYMUSEET I HADERSLEV
- CATHRINESMINDE TEGLVÆRK
- DROHSES HUS
- HISTORIECENTER DYBBØL BANKE
- DYBBØL MØLLE
- EHLERS LERTØJSSAMLING
- HØJER MØLLE
- ISL-LOKALHISTORIE
- JACOB MICHELSENS GÅRD
- KONSERVERINGEN
- KULTURHISTORIE TØNDER
- KULTURHISTORIE AABENRÅA
- KUNSTMUSEET
- BRUNDLUND SLOT
- KUNSTMUSEET I TØNDER
- NATURHISTORIE OG
- PALÆONTOLOGI
- OLDEMORSTOFF
- SKJERBÆK
- SLESVIGSKE VOGNSAMLING
- SØNDERBORG SLOT
- UDSTILLINGEN I HJEMSTED OLDTIDSPARK
- SEKRETARIATET

Information Det sker Museerne Udstillinger Undervisning Kontakt Museumsbutik Oversigt

Bliv løbende opdateret på

fortsat fra side 75

Erhvervsmand og godsejer

Annette Hoff: *'Gehrdt de Lichtenberg. Storkøbmand, godsejer, pengeudlåner og fabrikant'. Horsens Museum og Dansk Center for Herregårdsforskning, Gl. Estrup 2007. 368 sider, ill. Pris 295 kr.*

Bogen om en af 1700-tallets mest markante erhvervsmand og godsejere i Jylland er interessant, også set fra det slesvigske. Horsens-matadoren Gehrdt de Lichtenberg (1697-1764) havde mange bånd til Flensborg, og hele hans karriere fremtræder særlig bemærkelsesværdig, når den sammenlignes med det, der vides om hans samtidige syd for Kongeåen.

Lichtenberg blev født i den mest velstående handelsfamilie i Horsens. Farfaderen havde forbindelser i Flensborg, hvor han opholdt sig en tid og fik en søn, som senere gik ind i faderens forretning hjemme i Horsens. Denne søn giftede sig med en Gedske Lichtenberg, som sammen med nogle brødre var flyttet til Horsens fra Flensborg. Deres barn, Gehrdt, fik Lichtenberg-navnet fra moderen. Drengen blev sendt seks år i skole i Flensborg og vendte så hjem til Horsens for at fortsætte faderens og morfamiiliens handel. De havde drevet en betydelig krambodshandel med alle slags varer og i de senere år samlet sig om omsætning af grove varer, korn til Norge og import af tømmer og jern derfra. Den unge Gehrdt valgte at fortsætte grovvarerhandelen. Det gav åbenbart penge, men i modsætning til kollegerne i Slesvig foretrak den unge Gehrdt Lichtenberg efter nogle år at forlade den traditionelle søfart og varehandel på Norge. Han lagde om til pengeforretninger og jordegods. Han blev en vældig pengeudlåner, den største overhovedet på Snaps-tinget i Viborg, og lånte ofte store summer ud til overrente. Han købte herregårde - hele 11 blev det til - og kirker - 20 i alt. På godserne drev Lichtenberg både papirmølle, teglbrænderi og kobbermølle, og familien havde betydeligt landbrug på Horsens byjorder.

Tidligt arbejdede Lichtenberg målrettet på at sikre sig et eftermæle. Kirkerne blev fornemt udstyret, landets fineste billedhugger blev hyret for at skabe et eksklusivt gravmæle over matadoren og hans kone i Horsens Klosterkirke. I 1739 blev han adlet og kaldte sig nu 'de Lichtenberg'. I 1743-44 lod han sig bygge det endnu eksisterende palæ på Søndergade i Horsens (af Flensborgsten) - nu Jørgensens hotel, og i 1749 kom selveste kong Frederik V på besøg og overnattede i palæet. Sønnen og fire døtre blev installeret på herregårdene, der ligesom palæet i Horsens blev passet på det bedste og udstyret med fornemt indbo.

Rigtig mange af investeringerne har overlevet til i dag, i Horsens, på herregårdene og i kirkerne. Særprægede løgformede herregårds- og kirkespir blev næsten herremændens varemærke.

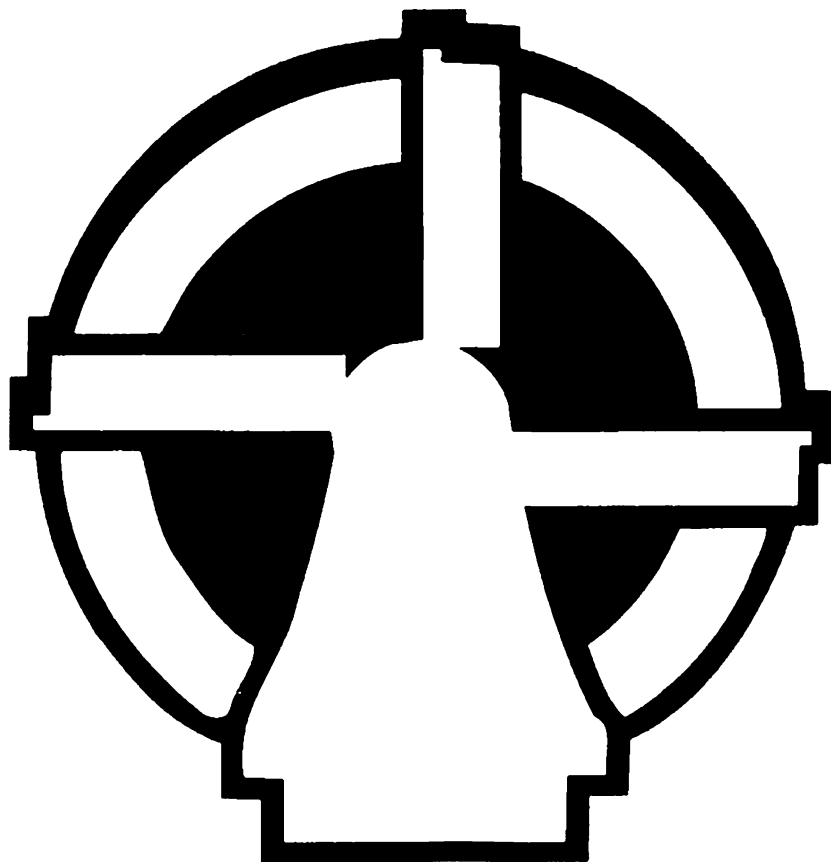
Forfatteren plukker af hele dette skønne overflødhedshorn. Illustreret af de fineste mulige billeder og i gennemtænkt layout beretter bogen om Lichtenbergs aktiviteter. Så vidt det er muligt tegnes også et billede af livet i bypalæ og på herregårde, og læseren kommer på besøg i alle godsejerens kirker.

Lichtenberg valgte at dreje familiens handelshus i retning af godsbesiddelse og udlånsvirksomhed. Syd for Kongeåen gjorde de største købmænd i byerne vist anderledes. De vedblev at satse på handel og især søfart, når nye muligheder viste sig. Lichtenberg-karrieren rejser derfor spørgsmål: Er hans satsning på gods-erhvervelse og finansvirksomhed mere end på handel og søfart udtryk for en typisk forskel mellem Kongeriget og Slesvig? Havde bynæringerne bedre vilkår mod syd, så købmændene her holdt sig til deres næring?

Lichtenberg-bogen kan anbefales på det bedste - som en lystvandring i 1700-tallets provinsielle købstads- og herregårdsverden og dets kultur og kunsthåndværk. Oven i købet kan bogen inspirere til sammenlignende studier af nord og syd for Kongeåen.

Lars N. Henningsen

GRÆNSEFORENINGEN

For 150 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke årbog. Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure:

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5
Postboks 9074
1022 København K
Tlf. 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte en af dine lokale formænd:

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev
tlf. 74 57 52 87

Ivan Skjoldager
Grundtvigs Allé 6
6400 Sønderborg
tlf. 74 43 19 41

Jørn Ulrik Larsen
Farverhus 112
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 62 23

Katolske kirker i Sønderjylland

Af Lennart S. Madsen

INDTIL 1907 FANDTES DER ikke noget selvstændigt katolsk sogn eller kirke i Nordslesvig. Hele området hørte under den katolske kirke i Flensborg. I Haderslev var der dog igennem årene flyttet mange katolikker, officerer, embedsmænd og ikke mindst polske arbejdere til, således at grundlaget for at anlægge et nyt sogn med udgangspunkt i Haderslev var til stede. Afstanden til Flensborg var så stor, at de færreste kunne praktisere deres tro. Fra 1905 blev der afholdt messe forskellige steder i byen, og i 1908 kunne man påbegynde opførelsen af en kirke og en præstebolig på hjørnet af Mellemgade og Mariegade. Begge bygninger blev tegnet af den lokale arkitekt Mathias Gydesen, og grunden blev til dels skænket af bygmester Paul Christiansen. Kirken blev viet til Sankt Marie, og indvielsesmessen blev afholdt 11. oktober 1908.

I de øvrige sønderjyske købstæder fandt der også messer sted, men disse blev afholdt i lokaler, der ikke var opført som kirker.

Den største menighed, ved siden af Haderslev, fandtes i Sønderborg og på Als, og til disse blev der i 1924 oprettet et selvstændigt sogn, hvortil der blev indrettet et kapel, viet til Skt. Paul, i villaen Kongevej 27. Der var dog ikke megen plads i det lille kapel, og i 1936 opførtes på Ringridervej et menighedshus med plads til et større kapel, en præstebolig og mødelokaler. Bygningen var tegnet af arkitekt Harald Lønborg-Jensen, der havde specialiseret sig i kirkerestaurering

(bl.a. Løgumkloster Kirke og Haderslev Domkirke) og nyopførelse af kirkebygninger. Der var på grunden gjort plads til en egentlig kirke, men den kom først i 1997, hvor man kunne indvie en egentlig selvstændig kirkebygning, tegnet af den daværende præst, Paul Clausen.

Katolikkerne i Aabenraa hørte oprindeligt til Haderslev sogn, men udgjorde fra 1926 deres egen menighed med udgangspunkt i Skt. Hedvigstrenes Ansgarklinik. Kirken blev opført ved siden af hjemmet på Søndertorv, blev viet til Skt. Ansgar og indviet 15. november 1937. Bygningen er tegnet af den lokale arkitekt Niels A. Nielsen. Der var fra starten planlagt et tårn på kirken, men først i 1960 blev der råd til at opføre et.

Tønder var den sønderjyske købstad, hvor det tog længst tid, inden en selvstændig menighed blev etableret. Længe blev man betjent af præsten fra Sønderborg, og der blev afholdt messer forskellige steder i byen, men i 1964 erhvervede menigheden en ældre villa på Ribe Landevej 41, der blev omdannet til menighedshus med et kapel under navnet helligkors-kapel. Der var dog et stort behov for en egentlig kirke, og i 2007 kunne man indvie en ny kirkebygning, tegnet af den lokale arkitekt Uwe Nielsen. Kirken ligger op ad den gamle villa og passes i det daglige af to fransiskanernonner, de eneste fra denne gamle katolske nonneorden i Danmark.

Tradition møder fornyelse i den katolske kirke i Sønderjylland. ■